

deKanttekening

SEPTEMBER 2025 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €7,49

Vrij, moedig & inclusief

‘Na 14 jaar terug in Damascus, het is als een droom’

dK-panel:
Krijgt Nederland na oktober
opnieuw een uiterst rechts kabinet?

Recensie:
‘Halsema laat in Zomergasten
moreel leiderschap zien’

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

September 2025

Jaargang 8 - nr. 89

UITGEVER

De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR

Mehmet Cerit

REDACTIE EN EINDREDACTIE

Tayfun Balcik, Mariska Jansen,
Ewout Klei en Majorie van Leijen

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE

Mariska Jansen, Tayfun Balcik,
Mehmet Cerit, Ewout Klei, Thomas
von der Dunk, Majorie van Leijen,
Lody van de Kamp, Chris Aalberts,
Roel van Duijn, Arjan van Westen,
Yavuz Baydar, Lianda van Rossum,
Bas Keemink, Philip Veerman,
Gert Jan Geling, Bas Kok

BEELD COVER

Een reiziger wordt verwelkomd
bij aankomst op de internationale
luchthaven van Damascus op
7 januari 2025.

Beeld: LOUAI BESHARA / AFP

CONTACT / INFORMATIE

010-2013740

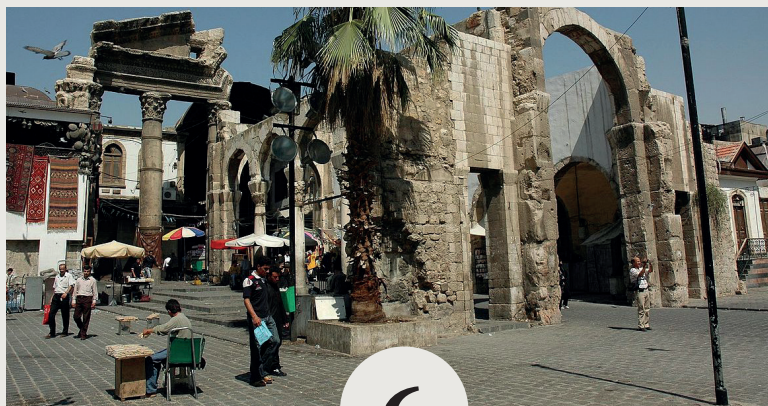
info@dekanttekening.nl

www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

IMAA Accountancy & Advies B.V

6

Na 14 jaar terug in Syrië, het is als een droom

● OP DE COVER

20

Ook in Best is veel rumoer over de bouw van een azc

● SAMENLEVING

● OP DE COVER

06 Na 14 jaar terug in Syrië,
het is als een droom

● SAMENLEVING

08 Krijgt Nederland na oktober opnieuw
een uiterst rechts kabinet?
Het dK-panel reageert

10 Dibi for president – Tayfun Balçik

11 Over vier jaar zit Dibi niet meer bij Bij1
- Chris Aalberts

● NIEUW IN NEDERLAND

12 Kort nieuws

14 Gevluchte kunstenaar Maher Hasan:
'Soms voel ik me een klein kind'

● WERELD

16 Netanyahu 'erkent' de Armeense
genocide

17 Politieke belangen gingen vaker
boven menselijkheid – Yavuz Baydar

● SAMENLEVING

18 Om 12 uur staken voor Gaza: 'Israël is
onze vriend niet meer'

20 Ook in Best is veel rumoer over de
bouw van een azc

24

Frédérique Geerdink: 'De journalistiek is ingeslapen'

● SAMENLEVING

44

Akwasi: 'Als zwart persoon is jezelf zijn al een daad van verzet'

● KUNST & CULTUUR

32

Wat is er eigenlijk nodig voor een duurzame vrede in het Midden-Oosten?

● WERELD

24 Frédérique Geerdink: 'De journalistiek is ingeslapen'

27 Samen geven wij de hoop niet op
– Lody van de Kamp

● OPINIE

28 'Verlaag, net als in Engeland, de
kiesgerechtigde leeftijd naar 16 jaar'

29 Hoe de Amerikaanse democratie
langzaam afbrokkelt – Gert Jan Geling

● WERELD

30 Indonesië: van protest naar nationale
crisis, wat is er aan de hand?

31 Kan Israël overleven?
– Thomas von der Dunk

32 Wat is er eigenlijk nodig voor een
duurzame vrede in het Midden-
Oosten?

34 De natuurbranden in Syrië zetten de
verhoudingen op scherp

● KUNST & CULTUUR

36 Recensie: Femke Halsema laat
in Zomergasten moreel
leiderschap zien'

40 Bestsellerauteur Maria Genova:
'Nederland barst van de vooroordelen'

● COLUMN

43 Europese edelen bieden koning
Donald smeekschrift aan
– Roel van Duijn

● KUNST & CULTUUR

44 Akwasi: 'Als zwart persoon is jezelf
zijn al een daad van verzet'

● COLUMN

47 Onze rouw om tieners is ongelijk
– Bas Kok

In het kort.

Raad van State: hulp aan mensen zonder papieren kan strafbaar worden

VOEDSELPAKKETTEN DIE AAN BRAZILIAANSE ONGEDOCUMENTEERDE ALLEENSTAANDEN EN GEZINNEN WORDEN UITGEDEELD. BEELD: ANNE-ROSE HERMER

Als illegaliteit strafbaar wordt, een maatregel waarmee de Tweede Kamer voor het zomerreces instemde, dan zal ook hulpverlening aan mensen zonder verblijfsvergunning strafbaar zijn volgens het strafrecht. Dit concludeert de Raad van State in een advies.

Het Nederlandse strafrecht kent zogenoemde deelnemingsvormen, zoals medeplegen en medeplichtigheid. Door deze deelnemingsvormen is het mogelijk om andere mensen die betrokken zijn bij een strafbaar feit voor hun deelname te bestraffen, ook al voldoen zij niet aan de omschrijving van het strafbare feit', schrijft de Raad van State in het advies.

'Onder medeplegen wordt verstaan dat iemand een nauwe en bewuste samenwerking aangaat met een ander om een strafbaar feit te plegen. Bij medeplichtigheid gaat het om iemand die behulpzaam is bij het plegen van een strafbaar feit.' Omdat de intentie is om illegaal verblijf in Nederland strafbaar te stellen, ziet de Afdeling het als een 'reële mogelijkheid' dat het verlenen van hulp aan iemand die illegaal verblijft in Nederland een vorm van medeplegen of medeplichtigheid is. 'De hulpverlener maakt het immers mogelijk dat die persoon illegaal in Nederland kan blijven.'

Hierbij kan het al gaan om het uitdelen van een kop soep. Maar zelfs medeplegen is een denkbaar verwijt als de hulpverlener een langdurige vorm van hulp biedt aan deze persoon. ●

Israëliisch staatsaccount verspreidt haatbericht tegen Europese moslims

Via een officieel Arabischstalig account van de staat Israël op X is een haatdragend bericht verspreid over Europese moslims. Daarin worden Europese staten opgeroepen 'wakker' te worden en 'de islamitische vijfde colonne' te vernietigen.

Dit is het ware gezicht van het kolonialisme', staat in de begeleidende tekst bij een kaart van Europa met het aantal moskeeën per land. Vaak ronde getallen, zoals 2.800 in Duitsland, 8.000 in Rusland en 400 in Nederland. De term 'vijfde colonne' stamt uit de Spaanse Burgeroorlog en verwijst naar een groep binnen een land die tijdens een conflict de belangen van de

vijand behartigt, schrijft *Middle East Eye* over het provocerende bericht van de Israëlische overheid. Volgens het bericht waren er in 1980 minder dan honderd moskeeën in Europa, nu meer dan 20.000. Moskeeën zouden op zichzelf geen gevaar vormen, maar sommige zouden meer onderwijzen dan alleen geloof en goede daden. Het bericht besluit met de oproep: 'Europa moet wakker worden en deze vijfde colonne vernietigen.' ●

Nieuwe columnist: Bas Kok

Schrijver Bas Kok (1966) komt de Kanttekening versterken als columnist.

Sinds 2004 publiceerde hij acht boeken, variërend van managementliteratuur tot proza en non-fictie. De afgelopen jaren stond Amsterdam vaak centraal in zijn werk. Zijn boek *Oerknal aan het IJ* (2016) kreeg veel aandacht, en in oktober 2024 verscheen *Gogme; hoe Amsterdam een wereldstad werd*.

Kok is psycholoog van huis uit. Hij schreef eerder columns en essays voor onder meer *Het Financieel Dagblad*, *Het Parool*, *De Brug* en *NRC*. In zijn werk staat steeds de verhouding tussen de inwoner en zijn veranderende omgeving centraal. Voor *de Kanttekening* richt hij zich op sociale, maatschappelijke en politieke thema's. ●

BAS KOK

Europa moet volwassen worden

MEHMET CERIT

Hoofdreducteur / Directeur.

Tot Trump aantrad, sliep Europa als een zorgeloze puber: genietend van welvaart, feestend zonder plan voor de toekomst en nog altijd teren op koloniale rijkdom. In tegenstelling tot de VS en China investeerden we nauwelijks in defensie, technologie, onderwijs en energie. We leefden in de illusie dat de wereld vanzelf vreedzaam zou blijven en onze rijkdom eindeloos.

Ondertussen holden we Amerika achterna naar Afghanistan en het Midden-Oosten: zogenaamd om te bevrijden, in werkelijkheid om grondstoffen veilig te stellen. Het resultaat was chaos, instabiliteit en migratiegolven die we nu terugbetaald krijgen. Trump vatte het cynisch samen: 'Between America and Europe lies a beautiful ocean.' Met andere woorden: jullie problemen zijn de mijne niet. Voor Europa was dat een koude douche.

Sinds zijn ontmoeting met Poetin in Alaska veranderde Trump van koers. Eerst pleitte hij voor een staakt-het-vuren in Oekraïne, nu noemt hij dat overbodig. Hij belooft vrede, maar zonder voorwaarden. In Trumps diplomatie draait alles om beeldvorming. Denk aan die foto's in het Witte Huis: Europese leiders netjes op een rij, Trump pontificaal vooraan. Geen toeval, maar toneel om de machtsverhoudingen te onderstrepen: de meester die spreekt, de leerlingen die luisteren. Europa liet het gewillig gebeuren.

De harde realiteit is dat

Europa nauwelijks meetelt op het geopolitieke toneel. Waar Amerika één president heeft en China één sterke leider, verdrinkt Europa in een kakofonie van 27 stemmen. Hongarije en Slowakije flirten met Moskou, Frankrijk roept stoer, Duitsland twijfelt en de Commissie stapelt papier.

De grandeur van weleer hangt nog in de lucht, maar is voorbij.

buurlanden twijfelen of vrede in Oekraïne wel in hun belang is.

Neem Duitsland. Bondskanselier Scholz kondigde een *Zeitenwende* aan: honderden miljarden extra voor defensie. Maar onderzoek onder jongeren laat zien dat de meesten niet willen vechten als er oorlog uitbreekt. Tragikomisch genoeg kijkt Berlijn daarom zelfs naar migrantenjon-

soldaten te sturen. Turkije! Hetzelfde land dat Europa decennialang klein hield en vernederde. En nu het Europa te heet onder de voeten wordt, blijkt Ankara, met het tweede leger van de NAVO, opeens onmisbaar. Zelfs ik, fel tegenstander van Erdogans ondemocratische beleid, zie de ironie.

De oorlog in Oekraïne is een lakmoesproef voor de EU. Hij toont hoe machteloos we zijn zonder de VS. Zolang Washington Patriots en F-16's levert, kan Kiev standhouden.

De Turkse denker Yunus Emre zei ooit: 'Kenniss is kennis van kennis, maar ware kennis is jezelf kennen. Als jij jezelf niet kent, wat heb je dan aan al dat lezen?'

Die woorden gelden vandaag voor Europa. Ons koloniale verleden is voorbij; de EU is geen supermacht maar een blok dat zich koestert in regels en illusies. De oorlog in Oekraïne is de laatste wake-upcall. Doen we niets, dan vallen we uit elkaar. Doen we wél iets, dan kunnen we eindelijk een volwassen speler worden.

Maar dat kan alleen als Europa eerst zichzelf leert kennen: wat willen we, waar staan we voor, welke offers zijn we bereid te brengen? Zolang we dat niet weten, blijven we verlamd tussen grote woorden en halfslachtige daden.

Intussen schuift de macht van West naar Oost, en de wereld wacht niet. Alleen een Europa dat in zichzelf investeert — in macht, kennis en moed — kan naast de grootmachten staan. Doen we dat niet, dan blijven we een puber die weigert volwassen te worden. •

'In de negentiende eeuw was Europa het centrum van de wereld'

In de negentiende eeuw was Europa het centrum van de wereld; nu is het een continent dat liever regels maakt dan macht uitoefent. Anderen zien dat ook. China springt in waar Europese bedrijven Rusland verlaten. India profiteert van goedkope olie en gas. Japan en de Baltische staten hopen vooral dat Rusland vastloopt in Oekraïne, zodat het hen niet bedreigt. Zelfs Ruslands

geren om het leger te vullen. In Nederland en elders is dat niet anders. Een leger bouw je niet in één dag. Het vraagt niet alleen geld, maar ook mentaliteit, opleiding en bereidheid.

Macron zei bereid te zijn troepen naar Oekraïne te sturen, maar geen enkel Frans bataljon stak de grens over. Grote woorden, lege daden. Nog ironischer was zijn oproep aan Turkije om

Op de cover.

Na 14 jaar terug in Damascus, ho

Terwijl we opstijgen vanuit Istanbul, kijk ik nog even naar de verlichte stad die nooit slaapt. Dag veilige wereld, zeg ik in mijn hoofd. We zitten in het vliegtuig naar Beiroet. Vanaf daar nemen we de taxi naar Damascus. Als alles goed gaat, slapen we vanavond in de stad die mijn man en ik veertien jaar geleden verlieten.

● MAJORIE VAN LEIJEN

Het is surrealistisch, bizar en ongelooflijk spannend. Ik kan mijn emoties van dat moment niet beter samenvatten, want ze bestaan allemaal naast elkaar. Straks ontmoet ik mijn schoonfamilie voor de eerste keer. Ik heb ze nooit eerder gezien, we trouwden nadat we Syrië hadden verlaten. Ook onze kinderen kennen hun Syrische familie niet, want we konden nooit eerder terug, en nu kan het wel.

Eind vorig jaar viel het regime van Bashar al-Assad, een dictator. Zijn autoriteit werd voor het eerst op de proef gesteld in 2011, toen we er nog woonden. Met een burgeroorlog op komst, besloten we te verhuizen. Eerst naar Dubai, daarna naar Nederland, mijn land. Mijn man integreerde, naturaliseerde en kreeg begin dit jaar een Nederlands paspoort. Precies op het moment dat de Syrische grens wagenwijd openging voor iedere

Syriër die terug wilde keren.

We hoefden niet lang na te denken. Dit werd onze zomervakantie. We waren in extase over alles wat we daar wilden doen en zien. Maar deze extase maakte al snel plaats voor heel veel zorgen. Want zo rustig was het nog niet in

ik de beelden zag. Het was alsof ik de impact kon voelen vanuit mijn comfortabele stoel in Rotterdam. Was dit de plek die we gingen bezoeken? Was dit ons vakantieoord?

De laatste dagen voor ons vertrek be kroop me een enorm

in eerste instantie zorg dragen voor hun gevoel van veiligheid? Ik werd bestookt met berichten van ongeruste familieleden, vrienden en collega's. Moesten we wel gaan? En ja, even heb ik me dat echt afgevraagd. Moesten we wel gaan?

Gaza, Libanon, Syrië, het ligt allemaal zo dicht bij elkaar. Het is makkelijk dit gebied te zien als een groot kruisvat, een conflictgebied waar de boel elk moment kan ontploffen. Wie het nieuws volgt, ontkomt niet aan dit sentiment, het neemt je over. Dat gebeurde ook bij mij. Ik zag alleen nog maar het rood van het reisadvies, de beelden van kapotgeschoten gebouwen. En ik vloog er regelrecht op af.

Maar ik had beter kunnen weten. Tenslotte heb ik ook het boek gelezen van Joris Luyendijk: Het zijn net mensen. Hierin beschrijft hij dat zijn collega's op de redactie eerder wisten dat er aanslag was in Cairo, de stad waar hij woonde en werkte, dan hij. Dan moest hij die aanslag gaan opzoeken, om er verslag van te doen. Als we alleen het nieuws zien, creëren we een beeld van een plek dat geen recht doet aan de realiteit.

‘Er moet een radicaal eerlijke verdeling komen van kennis, macht en inkomen’

Syrië. De massamoord in Latakia, de strijd in Zuid-Syrië en twee weken voor vertrek bombardeerde Israël de stad Damascus. De grond zakte onder mijn voeten weg, toen

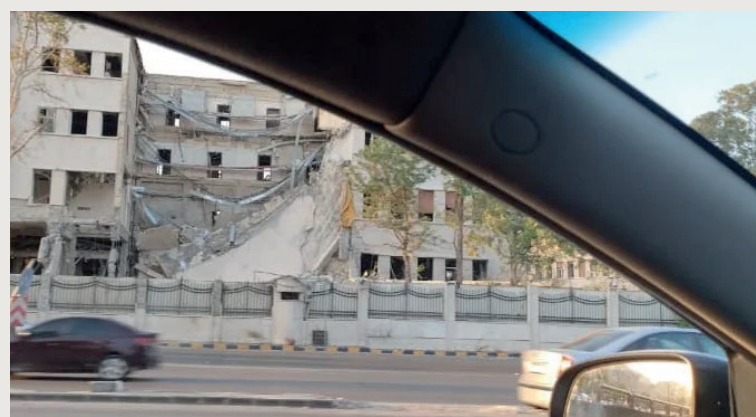
schuldgevoel. Was ik een slechte moeder, dat ik mijn kinderen meenam naar een land dat ze op het Jeugdjournaal zagen omdat er bommen ontploften? Moest ik niet

EEN BORD AAN DE GRENS MET LIBANON, DAT SYRIËRS WELKOM HEET IN HUN THUISLAND

DE VILLA, MET UITZICHT OP EEN VAN DE VOORSTEDEN VAN DAMASCUS

DE IMPACT VAN HET ISRAËLISCHE BOMBARDEMENT OP HET REGERINGSGEBOUW IN DAMASCUS

Net is als een droom

Net als een droom

Inmiddels zit ik op het balkon van onze villa – het lijkt wel een paleis. Onder me het geklets en gelach van familieleden, samen aan een lange tafel in een prachtig verlichte tuin. De tot voor kort onbekende neven en nichten spelen, alsof ze elkaar jaren kennen terwijl ze elkaar niet begrijpen. In de middag zwemmen we met elkaar. Het is als een droom, een die ik niet voor me durfde te zien omdat ik dacht dat het niet kon, of mocht bestaan naast mijn angsten. En nu zijn we hier.

De omhelzing van deze zussen met hun zo gemiste broer beleeft ik steeds weer opnieuw. Ze vlogen hem om de nek, dikke tranen van geluk die vanuit hun tenen kwam, als bij een kind dat haar moeder kwijt was en weer terugvindt. Ik kan het nog horen en dan huil ik er weer om. Na zoveel jaar je familie weer in je armen sluiten. Dat is geluk.

BRON: WIKIMEDIA COMMONS, RON VAN OERS

‘Ze vlogen hem om de nek, dikke tranen van geluk’

Sinds we hier zijn, is de kramp verdwenen. Ik zie Damascus door de ogen van mijn schoonfamilie, in plaats van die van ons in het westen. Ik ben nu in hun wereld. Ze vertellen over veranderingen. Over de dingen die weer mogen, zoals paardrijden op de manege, die eerst alleen voor de regering bedoeld was. Over de straten die zijn verbreed, de namen van bruggen die niet de president, maar de vrijheid eren. Over de toeristen uit andere steden die weer door het

land durven te reizen. Over de angst die is verdwenen. Ze voelen de vrijheid met al hun zintuigen.

Maar geen enkele keer gaat het over Israël. Ze zijn er niet mee bezig. Onderweg naar de stad rijden we langs het gebouw dat door Israël werd gebombardeerd. Je ziet de impact van de aanslag vanaf de rotonde, een van de drukste plekken in de stad. Als ik ernaar vraag, vertellen ze dat ze ervan opkeken, want ze voelden de trilling in hun huis. Daarna zagen ze

op het nieuws wat er was gebeurd. Ze waren geschrokken. Maar bang? Nee, dat niet. Alles is beter dan de afgelopen veertien jaar.

In Al-Hamidiyah Souq in de oude kern van Damascus is het drukste van jewelste. We komen voor het ijs van Bakdash, de winkel die ooit in de *Lonely Planet* terecht kwam als een van de plekken die je moet bezoeken. Ik was er veertien jaar geleden al voor gevallen en wilde er dolgraag weer naar toe,

dus namen we de vijftientallige familie mee naar de drukbezochte plek. Ze waren er voor het eerst. Terwijl we genoten van dit zoete erfgoed, brak plots het feest uit. De grote stokken waarmee het ijs wordt fijngestampt werden drums en het personeel begon te zingen. ‘Weg met Bashar!’ klonk het en iedereen was in zijn nopjes om dit spektakel. Hier vierden ze de val van Assad nog steeds. En geef ze eens ongelijk. ●

IJSWINKEL BAKDASH

Krijgt Nederland na oktober opni Het dK-panel reageert

CAROLINE VAN DER PLAS, PARTIJLEIDER VAN DE BBB. BEELD: SIMON WOHLFAHRT/AFP

In oktober zijn er Tweede Kamer-verkiezingen. Wordt Nederland straks weer bestuurd door uiterst rechts? Het dK-panel vertelt over hun ideale kabinet en wie het moet leiden.

● TAYFUN BALCIK

Ayala Levinger,
softwareontwikkelaar

'Ik verwacht niet dat de komende verkiezingen echt iets zullen veranderen, zolang de meerderheid blijft stemmen op rechts en extreemrechts. Helaas denk ik dat een groot deel van de Nederlandse bevolking racistische partijprogramma's aantrekkelijk vindt.

'Wat ik zou willen zien, is politiek die stopt met de Nederlandse medeplichtigheid aan de genocide op het Palestijnse volk door Israël, en die zich conformeert aan uitspraken van het ICC en het ICJ. En politiek die de klimaat-ramp eindelijk serieus neemt.

'Een groot deel van de bevolking vindt racistische partijprogramma's aantrekkelijk'

'Ik hoop ten minste dat de massale opkomst bij de Rode Lijnen-demonstratie ook in oktober bewust gaat stemmen – niet alleen bij mooi weer rode kleding aantrekken om samen te wandelen in Den Haag. Symboliek alleen verandert niets. Alleen als wij die rode lijnen ook vertalen naar onze stem, kan er werkelijk iets kantelen.' ●

Jakob de Jonge,
kunstenaar

'Ik denk niet dat er met deze verkiezingen veel gaat veranderen. De komende tijd, net als de afgelopen tijd, zullen we veel politieke chaos zien. De polarisatie in Nederland is enorm.

'De stem van extreemrechts zal supergroot blijven. Ofwel Wilders komt met een nog grotere overwinning dan daarvoor. Ofwel, mocht hij verliezen, dan wordt dat weer opgevangen door andere extreemrechtse partijen, zoals JA21 en anderen. Dus de facto verandert er niets.

'We gaan een periode tegemoet van extreme militarisering.

'De stem van extreemrechts zal supergroot blijven'

Gigantische budgetten naar defensie: dat is blijkbaar voor bijna elke politieke partij belangrijker dan wat dan ook. De meerderheid in het parlement zal zeer waarschijnlijk pro-genocide blijven in Gaza.

Pas bij de daaropvolgende verkiezingen zullen andere stemmen in de maatschappij voldoende georganiseerd zijn om iets te veranderen, en ik hoop daar zelf ook aan bij te dragen. Verder ben ik blij dat Bijl terug is en denk ik dat Tofik Dibi een stem vertegenwoordigt die breed leeft.' ●

nieuw een uiterst rechts kabinet?

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

‘Ik denk niet dat er bij de komende verkiezingen veel zal veranderen. Mijn ideale kabinet zou bestaan uit linksgeoriënteerde partijen die echt iets kunnen betekenen voor mensen die moeite hebben om rond te komen. De kosten van levensonderhoud rijzen de pan uit. Alles wordt maar duurder.

‘Daarnaast hebben we een kabinet nodig dat vanaf dag één serieus werk maakt van de wooncrisis.

‘Wat me ook zorgen baart, is de toenemende polarisatie in de

‘Juist in deze
onzekere tijden
hebben we politici
als Timmermans
nodig’

samenleving, zeker naar aanleiding van wat er recent gebeurde in Duivendrecht. Eén van de politieke leiders die hierin een verbindende rol zou kunnen spelen, is Frans Timmermans van Groen-Links-PvdA.

‘Ik hoop dat mensen hem een kans geven, want zonder daadkrachtig en sociaal leiderschap dreigt het een rommeltje te worden in Den Haag. Juist in deze onzekere tijden hebben we politici als Timmermans nodig.’ ●

Ruben Arnhem,
docent

‘Het is jammer dat we opnieuw naar de stembus moeten. Een stevige coalitie van PVV-BBB-VVD had ons land vooruit kunnen helpen, zonder de voortdurende vertragingen en blokkades die NSC met zich meebracht. Met die drie partijen lag er een kans om eindelijk te werken aan een betere samenleving en een sterker Nederland.

‘Toch vrees ik dat veel kiezers thuisblijven in oktober en dat de vorming van een coalitie wederom een ramp zal worden. Zowel links als rechts zijn hope-

loos versplinterd in tientallen kleine partijen, die vooral elkaars kiezers wegkapen.

Regenboogkabinet

‘Het liefst wil ik een rechts kabinet (VVD-PVV-JA21-SGP) met Geert Wilders als premier. Echter gooit het CDA roet in het eten door met een soft partijprogramma kiezers van zowel links als rechts aan te trekken. Hierdoor lukt het geen van beide kanten om een meerderheid te behalen.

‘De uitkomst zou weleens een zogenoemd regenboogkabinet kunnen worden, vergelijkbaar met de Vivaldi-coalitie in België: alle kleuren en smaken bij elkaar, veel debatten en mooie woorden, maar weinig daadkracht en nog meer vertraging bij het oplossen van de problemen in Nederland.’ ●

Mostafa Hilali,
militair

‘Verkiezingen zijn belangrijk, want stemmen is het feest van de democratie. Het moment waarop wij de meest directe vorm hebben van invloed op de politiek.

‘Ik hoop dat we gaan kiezen voor

partijen die zich de afgelopen tijd hard hebben gemaakt voor verbinding en de mens centraal hebben gesteld. En wat dat betreft, zeg ik met verbazing, waren het juist de Partij van de Arbeid, de Partij voor de Dieren, D66 en Denk die zich het meest hebben ingezet voor de mensen. ‘Denk daarbij aan de toeslagenaffaire, maar ook de oorlog in Gaza en het leed van de Palestijnen. Dit zijn de partijen die ‘wij’ het grootst mogelijk hebben gedefinieerd. Dat zijn dus ook de partijen die mijn sympathie hebben.

Ikke, ikke

‘Ik hoop dat dit de partijen zijn die in het volgende kabinet wat meer mogelijkheden krijgen om

‘Wat nodig is, is
dat mensen gaan
stemmen’

een regering te vormen. Wat dan dus wel nodig is, is dat mensen gaan stemmen. Dat mensen niet aan de zijlijn blijven zitten of uit boosheid gaan stemmen, maar dat mensen weer gewoon gaan kijken naar het land waar we

leven en naar de wereld waarin we ons bevinden. En hopelijk tot de conclusie komen dat al die partijen die zich de afgelopen periode zo hebben ingezet voor het particularisme van het ikke, ikke, ikke, niets hebben geleverd. En misschien zou een keer niet de grootste partij de premier moeten leveren, maar juist een outsider kiezen, zoals Esther Ouwehand, Jörgen Raymann, Tofik Dibi of Ahmed Aboutaleb die verantwoordelijkheid gunnen. Personen die echte impact hebben gemaakt en die meer menselijkheid tonen dan de meeste andere partijen bij elkaar opgeteld. Dat zijn wat mij betreft echt de helden die een kans moeten krijgen.’ ●

Column.

TAYFUN BALCIK

Journalist en historicus.

Dibi for president

Precies toen ik dacht: op wie moet ik stemmen bij de aankomende verkiezingen, maakte Tofik Dibi bekend zich verkiesbaar te stellen als de nieuwe partijleider voor de antikoloniale partij Bij1. De tweede partij waar ik ooit in mijn leven lid van ben geweest (na de enorme, voortdurende deceptie bij de PvdA). Bij de vorige verkiezingen had ik uit anti-racistische ont-heemding in het Nederlandse partijlandschap maar op de Partij voor de Dieren gestemd.

Nog steeds een goede partij hoor, die PvdD, maar toen ik hoorde dat ze meegingen in Europese defensiepropaganda moest ik wel even slikken. Ondanks hun waardige Palestina-activisme lijken ze toch door de knieën te gaan met zoveel miljarden voor defensie. Alsof de NAVO en al die andere westerse landen niet al zoveel geld hebben voor de D van Defensie, dat tevens ook de D van Dood en Destructie is. Nee, dan geef ik al dat geld veel liever uit voor de L van het Leven, via volkshuisvesting, zorg, onderwijs, diplomatie, vrede en dialoog.

Ik weet nog steeds niet op wie ik ga stemmen. Maar bij Dibi en Bij1 komen wel een goed deel van

‘Bijna alle witte leraren en leraressen waren dol op hem’

mijn deels vervlogen idealen samen. De mens blijft een feilbaar fenomeen. Ik weet nu al dat Bij1 me weer zal teleurstellen. En ergens denk ik ook: al die linkse splintergroeperingen moeten de handen maar echt ineenslaan om überhaupt een kans tegen extreem-rechts te kunnen maken.

Maar meteen hoor ik daarbij mijn vorige stemadvies: laat witlinks maar zijn stinkende best doen om al die rechtse gedesillusioneerde knakkers bij elkaar te rapen die nu op extreemrechtse partijen als JA21, BBB en SGP stemmen, omdat ze geen woning meer kunnen vinden vanwege VVD-beleid (waar de PvdA keihard aan heeft meegewerkt, maar nooit volmondig excuses voor heeft gemaakt) van de afgelopen dertig jaar.

En dat lijkt me nog steeds een goed advies. Als links straks de verkiezingen verliest, komt het niet door al die splintergroeperingen zoals Denk, Bij1 of SP. Nee, dan komt het door Wit Nederland, dat tegen beter weten in, rechts-conservatief blijft stemmen. Het is altijd makkelijker om buitenlanders de schuld te geven dan je eigen bloedeigen politieke elite, die bijna al onze huizen hebben verkocht aan de hoogste bidder.

Tegen mijn mede-allochtonen wil ik zeggen dat ze zich niet moeten laten verleiden om op GroenLinks-PvdA te stemmen, die nu, in navolging van rechtse partijen, een maximum op migratie willen instellen van 40.000 tot 60.000 mensen. Dat zie ik als Nederlander met een zogenoemde migratieachtergrond (terwijl de enige migratie

die ik heb gemaakt van Amsterdam-West naar Nieuw-West is geweest) als een ondubbelzinnige en ondankbare motie van wantrouwen tegen ons bestaansrecht in dit land.

Dan komen bij mij vanzelfsprekend partijen zoals Bij1, PvdD en Denk in het vizier. Denk kan niet vanwege mijn Turkije-kritische grondhouding, die bij hen volledig ontbreekt, waardoor ze zich zo kwetsbaar maken voor het verwijt van hypocrisie. De Partij voor de Dieren heeft, met alle respect, twee verkiezingen lang goed op de winkel gepast. Maar met Dibi, die ik van dichtbij heb kunnen bewonderen op het Hervormd Lyceum West (bijna alle witte leraren en leraressen waren dol op hem), maakt het ware antiracistische en antikoloniale geluid sinds Sylvana Simons weer echt een kans in de Tweede Kamer.

Maar gaan de grote mediabaronen van omroepeland het minderhedengeluid van Dibi en de zijnen wel een kans geven tijdens de campagne? Dus denk aan nieuwsprogramma's zoals *Nieuwsuur*, *EenVandaag*, *NOS Journaal*, *Buitenhof*. Hoeveel zendtijd krijgt Bij1 en Dibi? Dat zal doorslaggevend worden voor de zetel die niet mag ontbreken in de Tweede Kamer. *Dibi for president!* ●

Column.

CHRIS AALBERTS

Journalist en auteur van o.a. 'De puinhopen van rechts'. Doceert Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Over vier jaar zit Tofik Dibi niet meer bij Bij1

Het gebeurde eind augustus, maar het is bijna niemand opgevallen. Het was tijd voor de ledenvergadering van Bij1, ooit de partij van Sylvana Simons en nu... ja, wat is het eigenlijk nog? Het is in ieder geval een vehikel om Tofik Dibi mee te laten doen aan de Tweede Kamerverkiezingen. Of dat ook echt een succes gaat worden laat zich enigszins raden: in de tijd van Simons leek Bij1 een serieuze partij, nu was er nauwelijks media-aandacht voor de officiële verkiezing van de nieuwe lijsttrekker.

Voor velen is Bij1 een synoniem voor Simons, die in korte tijd thema's op de politieke agenda wist te krijgen, van racisme tot de excuses voor het slavernijverleden. Een eloquent spreker en een voorbeeld voor velen, maar geen bouwer van een serieuze partij. Toegegeven: het leek er wel even op. Bij1 deed in 2022 nog mee aan de gemeenteraadsverkiezingen in vijf gemeenten en dat leverde in vier ervan zetels op. Op het hoogtepunt had de partij één Kamerlid en acht raadsleden.

We weten hoe de vlag er drie jaar later bijhangt. Na het vertrek van Simons werd Bij1 niet herko-

zen in de Tweede Kamer en van de lokale fracties is nog maar weinig over: in Amsterdam splitsten alle raadsleden zich af, in Rotterdam waren de raadsleden veelal afwezig en later splitste een van hen zich af. Ook in Almere was er een afsplitsing. Alleen de fractie in Utrecht is nooit in de problemen geweest.

Veel ellende

De ellende is breder: in de tijd van Simons stopte de partijvoorzitter er al mee en afgelopen weken stapten wederom drie van de vier partijbestuurders op. Ook konden we vernemen dat de voorzitter uit de tijd van Simons – Rebekka Timmer – inmiddels haar lidmaatschap heeft opgezegd. Insiders zeggen dat er behalve in Utrecht nog maar nauwelijks sprake is van lokale teams die campagne kunnen voeren. Foto's op Instagram suggereren dat de ledenvergadering door hooguit vijftig mensen werd bezocht.

Toen Dibi werd geïntroduceerd als lijsttrekker leverde dat nog wel wat interviews op, maar inmiddels is de aandacht verdampt. Dat is niet zo gek: Dibi moet het hebben van zijn protesten tegen de situatie in Gaza. Dat standpunt is niet erg uniek. Denk doet dit ook, Volt schreeuwt het van de daken, D66 is

'Dibi moet het hebben van zijn protesten tegen de situatie in Gaza'

uiterst kritisch over het optreden van Israël en de meest besproken motie – van Kati Piri – kwam van GroenLinks-PvdA. Vraag: waar heb je Bij1 dan inhoudelijk nog voor nodig?

Het antwoord is waarschijnlijk dat Bij1 een maatschappelijke beweging wilde zijn, met een stevig netwerk in maatschappelijke organisaties. Door activisten te verenigen zou een vuist gemaakt kunnen worden voor thema's en belangen die altijd ondergesneeuwd raken. Of het nou gaat om de Nederlandse koloniale geschiedenis, Zwarte Piet, de belangen van transgenders of die van sekswerkers: door activisten te verbinden kon Bij1 het verschil

maken. En dat deed men onder Simons ook.

Een voorspelling

Hoe de ineenstorting van Bij1 heeft kunnen plaatsvinden zullen we misschien wel nooit weten, maar misschien kan een wetenschapper er eens een proefschrift over schrijven. Tijdens het leiderschap van Simons was Bij1 al een broeinest van ruzie en conflict: wie herinnert zich het royement van Quinsy Gario nog? Sindsdien gaat het van kwaad tot erger: afwezige raadsleden, aftredende bestuurders, geen landelijke structuur, het ineenstorten van het netwerk en inhoudelijke overbodigheid. De lijst is eindeloos. Onlangs waren er weer spanningen in het bestuur over de nieuwe lijsttrekker.

Het enige lichtpuntje is dat Dibi een goed netwerk heeft bij de media. Zijn lijsttrekkerschap heeft al wat publiciteit opgeleverd, maar inmiddels is het nieuwtje er alweer vanaf. Benieuwd of Dibi de komende weken nog een deuk in een pakje publicitaire boter kan slaan. Zo ja: laat elke journalist hem vragen welke reden er is om zijn 'partij' überhaupt nog één seconde serieus te nemen.

Ik voorspel u: over vier jaar zit ook Dibi niet meer bij Bij1. •

Keijzer: PVV-voorstel om statushouders geen voorrang te geven bij huurwoningen in strijd met Grondwet

Minister Mona Keijzer (BBB) zet vraagtekens bij het PVV-verbod op urgentieverklaringen voor statushouders: volgens haar is het voorstel juridisch onhoudbaar en in strijd met de Grondwet en mensenrechtenverdragen.

Demissionair minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening Mona Keijzer heeft het PVV-amendement getorpedeerd dat gemeenten verbiedt om sociale huurwoningen met voorrang toe te wijzen aan niet-Nederlanders met een verblijfsvergunning. Volgens de minister is het voorstel in strijd met de Nederlandse Grondwet en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, aldus *de Volkskrant*.

Begin juli nam de Tweede Kamer een amendement van PVV-parlementariër Jeremy Mooiman aan, waarin gesteld wordt dat gemeenten en woningcorporaties nooit en te nimmer een urgentieverklaring mogen toekennen aan niet-Nederlanders die een verblijfsvergunning hebben. Dat dit controversiële amendement een meerderheid achter zich kreeg

kwam door de afwezigheid van enkele linkse Kamerleden, die Ketji Koti vierden en dus niet bij de stemming aanwezig konden zijn.

Mona Keijzer waarschuwde vooraf al dat het PVV-amendement neerkomt op discriminatie op basis van nationaliteit, wat verboden is volgens artikel 1 van de Grondwet. Toch stemden partijen als PVV, VVD, BBB, FvD, SGP en JA21 vóór.

In het regeerakkoord had het toen nog missionaire kabinet-Schoof geschreven dat ze een wettelijk verbod zouden uitvaardigen op het met voorrang toewijzen van woningen aan statushouders, louter en alleen vanwege het feit dat zij statushouder zijn. De Nederlandse Grondwet verbiedt dit niet, want deze maatregel komt slechts neer op het schrappen van een voorkeurspositie voor statushouders.

Toch is ook dit plan niet onomstreden. Gemeenten en woningcorporaties hebben grote bezwaren hiertegen, omdat zij wettelijk verplicht zijn jaarlijks een minimum aantal statushouders te huisvesten. Zonder urgentieverklaring lukt dat nauwelijks. Keijzer benadrukte dat gemeenten bepaalde groepen mensen soms voorrang kunnen verlenen bij het toewijzen van een sociale huurwoning. Vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld bijvoorbeeld, of minder valide mensen die een speciale woning nodig hebben. Deze mensen hebben ook een urgentieverklaring nodig. Omdat de Nederlandse Grondwet in artikel 1 discriminatie op nationaliteit verbiedt moeten statushouders in zulke omstandigheden ook een urgentieverklaring krijgen, aldus de minister.

Ze schrijft dat het wetsvoorstel

BBB-MINISTER MONA KEIJZER. BEELD: MAARTEN VAN ROSSEM, DE PODCAST/YOUTUBE

zoals het er nu ligt dankzij het PVV-amendement juridisch niet overeind kan blijven. Keijzer wil daarom in september met de Tweede Kamer overleggen hoe het wetsvoorstel alsnog gerepareerd kan worden. Een optie die

Amsterdam UMC noemt besluit om Palestijnse kinderen geen zorg te bieden 'inhumaan'

GEWONDE KINDEREN LIGGEN IN HET NASSER-ZIEKENHUIS NA EEN ISRAËLISCH BOMBARDEMENT OP KHAN YUNIS, JULI 2025. BEELD: AFP

Het Amsterdam UMC noemt het 'inhumaan' dat het voorstel om doodzieke Palestijnse kinderen te helpen geen meerderheid kreeg in de Tweede Kamer, schrijft het ziekenhuis in een verklaring op LinkedIn.

Eind augustus verwierp de Tweede Kamer voorstellen van GroenLinks-PvdA en de Partij voor de Dieren, meldt NRC. De moties vroegen onder meer om Nederlandse steun bij het overbrengen van gewonde en ernstig zieke kinderen uit Gaza. 'Het baart ons grote zorgen dat de motie om kinderen uit Gaza met de hoogste medische noden in Nederlandse ziekenhuizen te behandelen is afgewezen', schrijft het

Amsterdam UMC. 'Als zelfs onschuldige kinderen met zware verwondingen of chronische ziekten niet in ons land geholpen mogen worden, waar is dan onze medemenselijkheid?'

De medische instelling wijst erop dat verder uitstel simpelweg 'te laat' betekent voor deze groep zieke kinderen. 'Wij vinden het daarom bijzonder pijnlijk dat het kabinet heeft besloten kinderen in Gaza geen medische zorg in Neder-

Orrang te

TUBE

Keijzer noemt is het bij koninklijk besluit uitstellen van het gewraakte amendement. De verwachting is dat als de wet in deze vorm naar de Eerste Kamer gaat deze het sowieso niet haalt. ●

land te bieden', aldus het AMC. Op sociale media is eveneens de woede groot over het besluit van de Nederlandse regering. Journalist Peter Breedveld verwijst daarbij naar het overlijdensbericht van de peuter Jud Awad, die leed aan leukemie. Een huisarts uit Leerdam probeerde het meisje zonder succes naar Nederland te halen, meldt NRC. Volgens cijfers van de Wereldgezondheidsorganisatie vangen landen in de regio de meeste Palestijnse patiënten op: Egypte 3.995, de VAE 1.387, Qatar 970 en Turkije 435. In de hele EU gaat het om 217 patiënten, van wie 196 in Italië. Nederland nam er geen enkele op. Medici hebben voor 22 september een demonstratie in Brussel aangekondigd. In witte jassen willen zij aandacht vragen voor het recht op zorg. ●

Op deze pagina's brengt de Kanttekening nieuws in eenvoudig Nederlands, gevolgd door een interview met een nieuwe Nederlander. Zo willen we toegankelijk zijn voor mensen met een migratieachtergrond die de taal nog niet goed beheersen. ●

Yesilgöz wil geen coalitie met GroenLinks-PvdA

VVD-leider Dilan Yesilgöz heeft geen trek in een coalitie met GroenLinks-PvdA. 'Ik zie het niet gebeuren', zei ze aan tafel bij RTL Tonight.

De politica, die eerder wel de weg opende voor een coalitie met de PVV, heeft liever een zogenoemd 'centrumrechts' kabinet, maar dan zonder de extreemrechtse partij van Geert Wilders. Aan tafel werd meerdere malen gevraagd of ze GroenLinks-PvdA dan ook echt uitsluit. 'Ik ben nogal scherp hier inderdaad, dat is nogal helder. Ik zie dat echt niet

werken. Ik denk dat dit land snakt naar een centrumrechts beleid', reageerde Yesilgöz op die vraag. Yesilgöz, die pro-Palestina actievoerders regelmatig van antisemitisme beticht en onlangs muzikant Douwe Bob nog van 'Jodenhaat' beschuldigde, doet het niet goed in de peilingen. De VVD is gezakt naar de vierde plek en moet naast de PVV, ook CDA en GroenLinks-PvdA boven zich

VVD-LEIDER DILAN YESILGÖZ. BEELD: YOUTUBE

dulden, met slechts 14 tot 16 zetels als de verkiezingen nu zouden plaatsvinden.

Een samenwerking met de PVV zit er in ieder geval niet meer in voor Yesilgöz. Op het partijcongres van de VVD in juni noemde ze Geert Wilders een 'ongelooflijk onbetrouwbare partner' en sloot ze samenwerking definitief uit. ●

Racistische jongeren in Duindorp pesten snackbar-eigenaar uit Jemen weg

Duindorpse jongeren hebben de Jemenitische restauranteigenaar Zuhair Alyousefi weggepest. Na weken van racisme en intimidatie, heeft hij besloten zijn restaurant te verkopen.

Een groep van 10 a 15 boefjes tussen de 10 en 18 jaar zouden de ondernemer al wekenlang belagen. Ze zeiden racistische dingen, gooiden zijn ruiten en

bewerkten deze met eieren. Zo meldt de nieuwszender *Hart van Nederland*.

Alyousefi had al twee keer tevergeefs aangifte gedaan bij de politie. Nu de situatie ondraaglijk is

geworden, heeft hij zijn restaurant te koop gezet, vermoedelijk ook het doel van de jongeren. 'Maar ik krijg mijn restaurant niet verkocht. Ondernemers vinden dit een racistische wijk', zegt hij tegen de nieuwszender.

De politie doet onderzoek naar het incident en wil geen commentaar leveren op de berichtgeving over het gebrek aan concrete actie.

Denk-politicus Ismail el Abassi zocht de ondernemer op. 'Toen ik de zaak binnenstapte, zag ik de schade met eigen ogen. Dat alleen al maakte indruk. In combinatie met de gespannen sfeer in de wijk voelde ik me eerlijk gezegd zelf niet veilig. En als ik dat al zo ervaar als Kamerlid, hoe moet dat dan zijn voor Zuhair, die hier dag in dag uit middenin staat?', schrijft hij op LinkedIn. ●

BEELD: PIXABAY DOOR FOTOBIAAS

Nieuw in Nederland.

Gevluchte kunstenaar Maher Hasan klein kind'

De Kanttekening spreekt elke maand met nieuwkomers in Nederland. Deze keer: kunstenaar Maher Hasan (61), die in 2014 uit Syrië vluchtte.

GEVLUCHTE KUNSTENAAR MAHER HASAN. BEELD: LIANDA VAN ROSSUM

● LIANDA VAN ROSSUM

Als kunstenaar in Syrië, geboren in Aleppo, bestond zijn leven uit het maken van schilderijen, beeldhouwwerken en het geven van schilderles. Wanneer de burgeroorlog in Syrië hem dwingt om te vluchten naar Nederland, laat hij alles achter: zijn gebombardeerde huis, vernietigde schilderijen en atelier. Hier in Nederland begint hij opnieuw met niets anders dan zijn herinneringen en zijn drang om te maken.

'Kunst zit in mijn bloed. Het komt voor mij automatisch', vertelt Maher met een glinstering in

'In Syrië zijn mensen heel close met elkaar'

zijn ogen. 'Voordat ik naar school ging, tekende ik altijd al. Dan zocht ik naar boeken en papiertjes die mensen niet gebruikten en greep ik naar een pen of potlood. Ik tekende overal op.'

Zijn drang om te creëren wordt meteen zichtbaar zodra de deur van zijn woning in Rotterdam

opengaat. De muren van zijn huis zijn beschilderd met levendige kleuren en expressieve vormen. In zijn opvallend opgeruimde en gestructureerde appartement heeft Maher een kamer ingericht als atelier, waar twee schilders-ezels, werkmateriaal en rekken met kleding de ruimte vullen. Maher studeerde aan de kunstacademie in Aleppo. Naast dat hij kunst maakt, heeft hij ook een passie voor lesgeven.

Burgeroorlog

Door de burgeroorlog in Syrië besluit Maher in 2014 te vluchten naar Nederland. Zijn huis in Syrië werd gebombardeerd. Daarbij verloor hij niet alleen zijn werk, schilderijen en beelden die hij bewaarde voor toekomstige exposities, maar ook de foto's uit zijn

jeugd en het dierbaarste wat hij had: zijn moeder. Mahers ogen verraden dat hij er niet graag over praat.

'Soms voel ik me hier in Nederland net een klein kind dat iets duidelijk wil maken, maar dat nog niet weet hoe hij moet praten', vertelt Maher met een glimlach. Hoewel hij Nederlands spreekt, maakt de taal het hem soms nog steeds lastig. 'De taal, de systemen en ook sociaal is het soms moeilijk. In Syrië zijn mensen heel close met elkaar. Dat ben ik gewend. Hier in Nederland is het heel anders. Hier is men heel vriendelijk en netjes, maar wel afstandelijk.'

Grauwe kleuren

Voor Maher vormt zijn kunst een belangrijk middel om zijn gevoel te uiten. De impact van zijn vlucht is daarom ook duidelijk zichtbaar in de werken die hij maakt. Het eerste schilderij dat hij in Nederland maakt, na drie maanden in een azc te hebben gezeten, bestaat uit grauwe en donkere kleuren. 'Ik kon geen schilderij met lichte kleuren maken. De eerste maanden kon ik zelfs helemaal niet schilderen', vertelt Maher.

In een kleine kelder waar Maher al zijn schilderijen heeft staan, haalt hij achter een rij met schilderdoeken een belangrijk werk vandaan. Het is een schilderij met de titel 'Redding van het kind', dat hij in 2015 schilderde, een jaar nadat hij naar Nederland kwam.

'Je kunt aan de persoon op het schilderij niet zien of het een man of vrouw is. Daarmee heb ik duidelijk proberen te maken dat mijn schilderij over de mens gaat. Man of vrouw, dat is niet belangrijk. Tijdens de oorlog en bombardementen heb ik veel mensen met kinderen zien lopen. Al hun bezittingen lieten ze achter of waren vernietigd, ze hadden soms alleen nog maar hun kinderen in hun armen. De rode kleuren verwijzen naar bloed.'

Hasan: 'Soms voel ik me een

Mensen die zomaar verdwijnen

Een ander schilderij van Maher lijkt op het eerste gezicht een gewone familiefoto, iets wat je in veel Syrische huizen ziet, waar grote gezinnen de norm zijn. Niet alle vakjes zijn ingevuld. Sommige gezichten ontbreken.

kunstenaars alleen kunst om te verkopen en veel geld te verdienen, maar ik maak vooral kunst over wat ik voel en wat ik heb meegemaakt in Syrië. Schilderen zorgt voor stilte en rust in mijn hoofd. Dat is voor mij een belangrijke reden om ermee door te gaan.'

Statushouders in de haven van Rotterdam

Voor vluchtelingen lijkt de situatie in Nederland steeds moeilijker te worden, vertelt Maher. In Rotterdam, de plek waar hij woont, hebben zo'n 2000 statushouders een plek gekregen op een grote boot in de haven van Rotterdam. Veel vluchtelingen op de boot verkeren in onzekerheid. Ze weten niet precies wat hen te wachten staat, en daarnaast is er op de boot niet veel te doen. Samen met stichting Mano is hij bezig om zijn expertise en ervaring in de kunstwereld over te brengen aan anderen die moesten vluchten.

'Het idee is om een schilder-cursus op te zetten voor vluchtelingen op de boot. Het is belangrijk dat er activiteiten zijn, zeker voor degenen die al een creatief talent of passie hebben. Het zit in hun

BEELD: LIANDA VAN ROSSUM

Tijdens bombardementen heb ik veel mensen met kinderen zien lopen'

'Toen ik dit schilderij had gemaakt, vroegen mensen soms: 'Wie zijn die mensen?' vertelt Maher. 'Ik zei dan: 'Ik weet het niet. Misschien zijn ze dood of verdwenen.'

In oorlogstijd verdwijnen mensen soms zomaar. Door bombardementen, arrestaties of mensenhandel. 'Mensen kunnen zomaar van de straat worden gehaald', zegt Maher. De lege vakken op het schilderij vertellen dat verhaal. Ze staan symbool voor geliefden die weg zijn, en van wie niemand weet waar ze gebleven zijn.

Stilte en rust door kunst

In Nederland verkoopt Maher niet zoveel kunst als in Syrië. Alleen af en toe wat beschilderde borden. 'Ik leef van een uitkering. Ik kan niet werken, omdat ik ziek ben. Ik heb hartproblemen.' Soms overweegt Maher te stoppen. 'Ik denk dan: ik maak voor niets mijn kleren vies. Maar ik kan niet stoppen, ik moet blijven schilderen. Vaak maken

'HET ONZICHTBARE' (2017), BEELD: MAHER HASAN

Netanyahu 'erkent' de Armeense Genocide

In een live-podcast heeft de Israëlische premier Benjamin Netanyahu de Armeense Genocide uit de Eerste Wereldoorlog erkend. De Israëliër die zelf van genocide wordt beschuldigd op de Palestijnen, zet hiermee de al broze relatie met Turkije op het spel, zo bericht de Turks-Armeense krant *Agos*.

● TAYFUN BALCIK

'De Knesset heeft onder uw leiding toch nooit de Armeense Genocide erkend?', vraagt de Armeens-Amerikaanse en rechtse podcastmaker Patrick Bet-David aan de Israëlische premier Netanyahu. Bet-David heeft een goed beluisterde podcast en 1,3 miljoen volgers op X. De fel bekritiseerde premier opent zijn armen en zegt glimlachend en lachend, 'Dat heb ik net gedaan, alstublieft'.

Middle East Eye meldt echter dat de Israëlische regering dat niet heeft gedaan. Evenmin heeft het Israëlische parlement, de Knesset, een motie daarover aangenomen.

De dankbaarheid onder Bet-David is er niet minder om. 'Dank, dat u dat voor mij heeft gedaan als Armeniër. En ik denk dat vele Armeniërs, Assyriërs en Grieken u daarvoor zullen bedanken', reageert hij met grote ogen op de live soloactie van Netanyahu.

Uit Turkije, waar de regering en de gelijkgeschakelde pers Israël dagelijks van genocide betichten, kwam niet onverwacht meteen een veroordeling. 'Dit is een poging om pijnlijke gebeurtenissen uit het verleden voor politieke doeleinden te misbruiken', staat in een verklaring vanuit het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken. De Israëlische minister-president zou hiermee zijn eigen

rol in de Palestijnse genocide willen verdoezelen.

De partijwoordvoerder van de islamistische regeringspartij AKP Ömer Çelik voegde daaraan toe dat de uitspraken van Netanyahu niet overeenkomen met 'historische en juridische waarheden'. 'Iemand die zelf wordt beschuldigd van genocide kan alleen maar leugens verspreiden', aldus Çelik. De Armeense Genocide is volgens hem een leugen, de genocide op

'De Knesset heeft geen formele resolutie aangenomen waarin de Armeense genocide wordt erkend'

de Palestijnen niet.

Kritische Armeniërs zijn evenmin te spreken over de actie van Netanyahu, zij het om gans andere redenen. Zij zien zijn erkenning van de Armeense Genocide als een 'witwasoperatie', om de genocide in Gaza wit te wassen. 'Als een volk dat heeft geleden onder genocide weten Armeniërs heel goed wat Israël nu doet in Gaza', zei Vartan Estukyan, redacteur bij het Armeens-Turkse weekblad *Agos*

PREMIER NETANYAHU ERKENT DE ARMEENSE GENOCIDE IN EEN PODCAST VAN JOURNALIST PATRICK BET-DAVID. BEELD: X

vorig jaar nog tegen *de Kanttekening*.

Anderen brengen ook de Israëlische bewapening van Azerbeïdjan in herinnering. Twee jaar terug heroverde het Azerbeïdjaanse leger de Armeense enclave Nagorno-Karabakh. De exodus van meer dan 100.000 Armeniërs uit het gebied zien ze als een etnische zuivering.

'Dat heb ik net gedaan. Alsjeblieft', is geen officiële erkenning, reageert de Armeense journalist Kegham Balian. 'Het is een cadeautje, en Patrick Bet-David heeft het gretig aangenomen in plaats van aan te dringen op een daadwerkelijke verklaring. Bovendien liegt Netanyahu: de Knesset heeft geen formele resolutie aangenomen waarin de Armeense genocide wordt erkend.'

Pijnlijke hypocrisie

Niettemin legt de erkenning van Netanyahu een pijnlijke hypocrisie aan de Turkse kant bloot. In de Turkse media wordt dag in dag uit Israël bekritiseerd, maar een eeuw na dato zijn de Turkse staat en samenleving nog steeds niet bereid om de eigen geschiedenis kritisch onder ogen te zien.

Vorig jaar bezochten de Armeens-Nederlandse broers Chris en Max de Ploeg het land van hun grootouders. Ze hekelden daarbij de actieve ontkenning in Turkije.

'Dat is best heftig, want je voelt je daardoor constant onveilig, ondanks alle Armeense schooltjes in Istanbul', zeiden ze toen tegen *de Kanttekening*. 'De geschiedenis

bespreken zoals wij nu doen, dat kan daar niet. Toen we de oude school van mijn moeder bezochten, zagen we in elk klaslokaal een portret van Atatürk hangen. Dat is verplicht, vertelden ze dan. Pijnlijk. Atatürk was weliswaar niet direct betrokken bij de Armeense

'De geschiedenis bespreken zoals wij nu doen, dat kan daar niet'

genocide – hij vocht toen aan het front, net als mijn overgrootvader – maar hij was wel lid van de Jonge Turken die de genocide uitvoerden. Hij nam daarna genocideplegers op in zijn regering en zorgde ervoor dat Armeense vluchtelingen nooit konden terugkeren', aldus Chris de Ploeg.

In Nederland vinden er af en toe dialoogsessies plaats tussen Armeniërs en Turken, maar dat lijkt een druppel op een groeiende plaat.

De vermoorde Armeense journalist Hrant Dink was een belangrijke voorvechter van de erkenning van de Armeense Genocide. Een strijd die hij in 2007 met zijn leven heeft moeten bekopen... ●

YAVUZ BAYDAR

Politieke belangen gingen vaker boven menselijkheid

We leven in een tijd van wereldwijde onrust, met crises, oorlogen, nieuwe geopolitieke verhoudingen en steeds meer wapens in de omloop. Rusland heeft dankzij de zwalkende houding van de Verenigde Staten vrij spel in Oekraïne, het geweld in Gaza dat volgens velen een genocide is wordt maar niet gestopt en ook in Syrië laat het geweld weer op.

Te midden van deze wereldwijde verwarring valt één patroon op: het appeasen, sussen, van oorlogszuchtige regimes en vijanden van democratie. Juist daarom is het zinvol om terug te kijken naar de geschiedenis, vooral naar de oorzaken van de wereldoorlogen.

Een boek dat hierbij helpt is *Talaat Pasha: Father of Modern Turkey, Architect of Genocide* van de Duitse historicus Hans-Lukas Kieser. Dit boek, dat zeven jaar geleden verscheen, onderzoekt de laatste jaren van het Ottomaanse Rijk (1299-1922), toen er nog hoop was op een federale republiek waarin Turken, Armeniërs en Grieken in vrede met elkaar samen zouden leven.

Kieser onthult hoe het invloedrijke maar clandestiene Comité

voor Eenheid en Vooruitgang (CUP) aanvankelijk leek te zorgen voor een frisse wind. Maar na de Balkan-oorlogen (1912-1913) verloor het Ottomaanse Rijk veel grondgebied. In 1913 pleegde de CUP een staatsgreep in Istanbul. Drie leiders — Cemal, Enveren Talaat Pasja — namen de macht over en stuurden het rijk richting oorlog en ondergang.

Talaat Pasja was een slimme maar meedogenloze politicus. Hij zocht steun bij Duitsland om zijn macht te behouden, wat leidde tot de ondergang van het rijk. Volgens Kieser legde Talaat niet alleen de basis voor de moderne Turkse staat, maar was hij eveneens verantwoordelijk voor de Armeense genocide.

De Duitse historicus schetst Talaat als een nationalist die streefde naar een islamitisch en Turks Anatolië en niet vies was van geweld. Zijn ideeën klinken vandaag nog door in het Turkse ultranationalisme. Talaat wantrouwde niet-moslims, maar dacht paradoxaal genoeg ook aan een islamitisch-joodse alliantie tegen Europa, een plan dat nooit van de grond kwam.

Onder Talaats leiding werden Armeniërs systematisch gedeporteerd en vermoord. Kieser stelt dat Mustafa Kemal Atatürks latere beleid deze lijn voortzette, in plaats

van er afstand van te nemen. Juist ook de nazi's zouden Talaats regime als voorbeeld hebben gebruikt voor hun eigen etnische zuiveringen.

Een belangrijk deel van het boek gaat over Duitsland. Terwijl Duitse officieren en diplomaten getuige waren van de gruweldaden, koos de Duitse regering voor politieke belangen boven menselijkheid. Ze verspreidden propaganda om de genocide te ontkennen. De Duitse ambassadeur in Istanbul waarschuwde dat kritiek op de etnische zuiveringen de alliantie met het Ottomaanse Rijk in gevaar zou brengen. Toen een Duitse afgevaardigde protesteerde, werd hij door Talaat weggestuurd.

Hoewel Duitse missionarissen de genocide veroordeelden, spraken slechts twee politici zich openlijk uit: Karl Liebknecht en Matthias Erzberger. Erzberger probeerde in 1916 nog bescherming te regelen voor christenen, maar werd genegeerd. Duitsland liet het bondgenootschap boven de mensenrechten prevaleren.

Duitse kranten en de censor namen de Turkse ontkennen over. Armeniërs werden afgeschilderd als opstandelingen, waardoor het Duitse publiek nauwelijks wist wat er werkelijk gebeurde. Deze passieve houding zorgde ervoor dat Duitsland decennialang geen

morele verantwoording nam.

Na de Eerste Wereldoorlog vluchtte Talaat naar Duitsland, dat hem asiel gaf. Hij bleef politiek actief en werd beschermd om geopolitieke redenen. In 1921 werd hij in Berlijn vermoord door de Armeniër Soghomon Tehlirian. De rechtszaak die volgde leidde tot meer erkenning van de genocide en inspireerde jurist Raphael Lemkin, die later het begrip 'genocide' zou definiëren.

Kieser schetst Talaat als een visionair maar wrede leider, wiens nalatenschap niet alleen Turkije vormde, maar ook een blauwdruk werd voor latere gruweldaden. Duitsland speelde hierin een cruciale rol door zijn morele onverschilligheid, een houding die we vandaag opnieuw zien.

Nu worstelt Duitsland met zijn relaties met Turkije onder Erdogan en Israël onder Netanyahu. Turkije onderdrukt de oppositie en bedreigt de Koerden, terwijl Israël in Gaza internationale wetten negeert en burgers uithongert. Door deze regimes te blijven steunen uit strategisch belang, dreigt Duitsland opnieuw zijn waarden te verloochenen.

En niet alleen Duitsland: ook Washington en Europese hoofdsteden vertonen dit hypocriete gedrag. ●

Om 12 uur staken voor Gaza: 'Isi

'Wij werken hier niet aan mee' is een stakingsactie tegen de genocide in Gaza en de rol van Nederland daarin. Op maandag 1 september om 12.00 uur, tegelijk met het luchtalarm, worden mensen opgeroepen hun werk neer te leggen en de straat op te gaan om druk te zetten op de regering.

● TAYFUN BALCIK

'W'akes, sit-ins, rodelijnen. Herhaaldelijk en massaal uitend Nederlanders hun zorgen over het lot van de Palestijnen in Gaza. Maar al lijkt de regering door de aanzwellende protesten wel iets van urgentie te voelen, concrete en effectieve maatregelen blijven uit,' staat op de website van de stakers.

Ze eisen dat Nederland veel meer doet om het 'genocidale geweld' tegen de Palestijnen te stoppen, en wijzen de staat erop dat zij wettelijk verplicht is dit te doen. 'Maar door te dralen en te draaien maakt deze regering ons als Nederlanders medeplichtig. En daar werken we niet aan mee', verklaren zij.

Mensen die om wat voor reden dan ook hun werk niet kunnen neerleggen, wordt gevraagd op een andere manier aandacht te vragen voor de Palestijnse zaak. Bijvoorbeeld door om 12.00 uur op sociale media het plaatje van een zandloper te plaatsen, als teken van solidariteit met de Palestijnen in Gaza, met de hashtag #wijwerkenhiernietaanmee.

Elsbeth Boer neemt op persoonlijke titel deel aan de actie. 'Ik kies ervoor om net voor twaalf uur naar buiten te gaan en samen met andere stakers op een centraal punt samen te komen. Wij zullen ons laten horen, we zullen geluid maken,

we zullen elkaar toespreken en hopelijk ook kracht vinden bij elkaar', zegt zij.

Boer vindt dat mensen zich moeten uitspreken bij zoveel onrecht. 'Ik merk dat veel mensen dit onderwerp nog erg spannend vinden. Als wij laten zien dat je hierin niet alleen bent, dat

Kinderen zijn onze toekomst

De Docenten voor Palestina doen ook mee aan de actie. Sommigen door echt te staken, anderen door hun les te onderbreken en het over Palestina te hebben. Een van hen wil anoniem reageren. 'Ik leer mijn leerlingen over Palestina, het

drietig en boos, omdat er al zoveel acties zijn geweest zonder resultaat. 'Juist die mensen die strijden voor rechtvaardigheid worden ervoor bestraft. Meerdere collega's hebben hun baan verloren, zijn geschopt en geslagen tijdens demonstraties en belachelijk gemaakt.'

Farid Boussaid, universitair docent politicologie aan de Universiteit van Amsterdam en directeur van het Amsterdam Centrum voor Midden-Oostenstudies, doet ook mee aan de staking op het Roeterseilandcomplex.

'Het idee is dat we ons allemaal verzamelen in de centrale hal van het A-gebouw. Dat zoveel mogelijk mensen in het rood komen en we dan net voor het luchtalarm naar buiten lopen. Dat we daar veel lawaai maken, maar ook proberen af te sluiten met een minuut stilte. Zo'n afsluiting kan indrukwekkend zijn, helemaal als er veel mensen komen. Daarna kan iedereen weer terug naar zijn werk. Dus in die zin is het maar een korte onderbreking.'

Boussaid denkt wel dat er meer nodig is voor echte verandering. 'Op een gegeven moment moeten mensen ook offers brengen. En dat er schurende gesprekken plaatsvinden, ook op de werkvloer. Helemaal mooi natuurlijk als je naar een algemene staking toe kunt werken, maar vakbonden willen daar niet aan. Die vinden dat dit politiek is, terwijl zij er alleen zijn voor kwesties tussen werkgevers en werknemers', aldus Boussaid.

Escalatieladder

Hij hoopt dat deze korte onderbreking een eerste stap is in een

'Ik merk dat veel mensen dit onderwerp nog erg spannend vinden'

ze behoren tot de stille meerderheid van de Nederlanders die wil dat deze genocide stopt en dat Nederland zich daarvoor inspant, dan geloof ik echt dat we een sneeuwbal effect kunnen creëren.'

belang van rechtvaardigheid en het gebrek daaraan', zegt hij. 'Kinderen zijn onze toekomst. Met eerlijk onderwijs zal 'nooit meer' misschien ook echt eens nooit meer worden.'

Hij is soms moedeloos, ver-

Israël is onze vriend niet meer'

BEELD: STICHTING VLUCHTELING

escalatieladder naar meer. 'Dat kan onder de vlag van een vakbond. En anders gaan mensen gewoon wild staken, zonder de juridische bescherming van een staking door een vakbond. We denken dat dit goed aansluit bij de sit-ins en demonstraties, en effectief kan zijn als het pijn doet bij werkgevers. Die kunnen dan op hun beurt de druk opvoeren richting de regering.'

Boer wijst erop dat actievoe-

'Echt tevreden ben ik pas als alle onderdrukten vrij zijn'

ren en verandering een kwestie is van een lange adem. 'Kijk hoe we bijvoorbeeld tegen Zwarte Piet aankeken. Eigenlijk is het knap om te zien hoe dat in relatief korte tijd is veranderd. Maar realiseer je dat er in de jaren 60 en 70 ook al mensen waren die zeiden dat ze dat niet leuk vonden. Er zijn decennia overheen gegaan. Verandering van gedachten gaat moeizaam. Israël is heel lang onze vriend geweest, en is dat nu gewoon niet meer. Iedereen moet daarvan doordrongen raken.'

De Docent voor Palestina is pas tevreden als Palestina weer helemaal vrij is en van de Palestijnen. Ook wil hij dat de invloed van Israël uit Nederland verdwijnt. Hij haalt voldoening uit kleine succesjes, zoals de ouderen die elke week op komen dagen voor een sit-in. 'Maar echt tevreden ben ik pas als alle onderdrukten op de hele wereld vrij zijn.'

Allemaal mensen

Boussaid gelooft in het organisatievermogen van mensen. 'Het gaat erom dat mensen hun telefoons wegleggen en elkaar vinden in de buurt, op de werkvloer en in verenigingen. Het menselijke contact is hierin heel belangrijk. Daardoor kunnen we gemeenschappelijke banden versterken, en hopelijk leidt dat tot druk op de politiek.'

Hij is pas tevreden als de hele Nederlandse samenleving – van hoog- tot laagopgeleid, van wit tot zwart, religieus en niet-religieus – achter zulke acties gaat staan. 'Dus niet alleen de ambtenarij, maar ook taxichauffeurs, kappers, en natuurlijk heel belangrijk: scholieren. Moskeeën, kerken, culturele instellingen, noem maar op. En waarom? Omdat we allemaal mensen zijn. Genocide raakt ons allemaal. Daarom moeten we er allemaal tegen in opstand komen.'

Ook in Best is veel rumoer over de

In de gemeente Best zijn vooral de felste tegenstanders van een asielzoekerscentrum hoorbaar, tot ongenoegen van diaken Wilfred van Nunen en raadslid Steven van der Heijden. 'Het gaat om mensen die opvang nodig hebben.'

● ARJAN VAN WESTEN

Grote azc-nee-borden in weilanden, met vuurwerk belaagde gemeentehuizen en massaal gevolgd azc-nee-Facebookgroepen. Het debat over de komst van een azc houdt veel plattelandsgemeenten bezig. De luidruchtige nee-stem heeft de overhand. Hoe houd je in een lokale gemeenschap in zo'n heftig debat vast aan je morele kompas in een populistische storm? Gewoon omdat je op basis van je levensovertuiging vindt dat mensen fatsoenlijk moeten worden opgevangen. 'De manier waarop de PVV politiek bedrijft, valt niet te verenigen met ons geloof', aldus Wilfred van Nunen,

diaken voor Best.

Voor dit verhaal zoomen we in op de Noord-Brabantse gemeente Best. Het had net zo goed Helmond, Culemborg of een van de vele andere plattelandsgemeenten kunnen zijn waar de komst van een azc tot verhitte taferelen leidt. In Best spreken we met Steven van der Heijden, raadslid namens GroenLinks-PvdA, en diaken Wilfred van Nunen van de rooms-katholieke parochie Sint-Odulphus in Oirschot, waar Best onder valt. Beiden staan principieel in het azc-debat. 'Het gaat om mensen die moeten worden opgevangen', stelt Van der Heijden.

Fietsen uw kinderen hier straks langs een azc? Zeg ook nee!

Aan de rand van Best, in de omgeving van de Hooiweg, staan in de weilanden al wekenlang meters-

hoge, op trotters geplaatste azc-nee-protestborden.

De actievoerders hekelen het gebrek aan open communicatie van de gemeente over de komst van een azc. Naast boosheid over het gebrek aan transparantie spelen de borden in op vooroordelen over asielzoekers en op angstgevoelens: 'Fietsen uw kinderen hier straks langs een azc? Zeg ook nee!'

val je al gauw in vooroordelen.' In de aanloop naar Pasen, toen de gemeente net het plan voor het azc op locatie De Vleut had gelanceerd en het protest in hevigheid toenam, wijdde Van Nunen er een preek aan. Hij trok een parallel tussen het evangelieverhaal van de verloren zoon, het lot van de vluchtelingen en de welvaart in Best. 'Er zijn landen waar het economisch

'We zagen nooit zoveel ontevredenheid als in deze tijd'

WILFRED VAN NUNEN. BEELD: ARJAN VAN WESTEN

Diaken Wilfred van Nunen (58) ervaart dat het azc-debat leeft onder de leden van zijn parochie. 'Gemengde geluiden', hoort hij. 'Er zijn gelukkig veel milde geluiden, in de zin dat parochianen de komst van een azc niet toejuchten, maar wel vinden dat mensen hulp verdienen.' Van Nunen constateert ook onderbuikgeluiden: 'Dan hoor je: ik durf straks mijn dochter niet meer 's avonds alleen de straat op te laten. Met andere woorden: de azc'ers zijn potentiële verkrachters.'

Evangelie van de verloren zoon

Van Nunen ziet de noodzaak om daarover in gesprek te gaan. 'Laat je de onderbuik spreken, dan ver-

niet goed gaat, waar oorlog is; ja, vluchtelingen zijn gelukszoekers, dat zijn wij ook! Iedereen zoekt geluk in het leven.' Van Nunen wees erop dat de asielzoeker, net als de verloren zoon, op zoek is naar 'een stukje gerechtigheid'.

Gestimuleerd door een paar positieve reacties in zijn parochie besprak Van Nunen de preek binnen de lokale Raad van Kerken, waarin ook voorgangers van de Protestantse Kerk zitten. 'Die vonden het een goed geluid en we besloten gezamenlijk een ingezonden brief in lokale bladen zoals Groeiend Best te plaatsen.' De bevolking werd gewezen op de noodzaak van meer barmhartigheid. Van Nunen herschreef de preek, wees op de weelde van

le bouw van een azc

BEELD: ARJAN VAN WESTEN

Best, waar 'kinderen op fatbikes rijden' en je 'op terrasjes geniet van witte wijn.'

Bitterheid

'En toch zagen we tegelijkertijd nooit zoveel ontevredenheid als in de afgelopen tijd. Een ontevredenheid die zich onder andere uit in het stemmen op partijen die die ontevredenheid, protesten en onbuigzaamheid aanwakkeren. Een bitterheid die zich uit in harde taal richting vluchtelingen en asielzoekers.'

Van Nunen is wat teleurgesteld over de reacties. 'Ook vanuit de eigen geloofsgemeenschap eigenlijk weinig respons gehad. Alleen positieve reacties van collega's en een paar mensen uit werkgroepen.'

Utrechtse taferelen

Voor het gemeentehuis heeft op een dinsdagavond in juni een klein tiental 50-plussers zich verzameld. Ze komen voor het raadsdebat dat vooral gaat over de kadernota nieuwkomers. Ze zijn fervent tegenstander van het azc. Er valt prima een gesprek met ze aan te knopen. Ze vinden dat het azc hen wordt opgedrongen. Ze hekelen de 'waardeloze communicatie' van de gemeente. Sommigen geven blijk van vooroordelen. Een man beweert stellig dat zijn vrouw straks niet meer met de hond naar buiten kan. Een vrouw stelt dat rondhangende asielzoekers voor 'Utrechtse taferelen' in Best gaan zorgen. Het geweld bij een azc-informatiebijeenkomst in april bagatelliseren ze allemaal en

'Actievoerders stonden buiten op de deur te bonken'

schrijven ze toe aan reljeugd van buiten Best. Het artikel van de Raad van Kerken in *Groeiend Best* zegt hen niets.

Als een vrouw Steven van der Heijden, raadslid namens Groen-Links-PvdA, aan de andere kant

van het plein spot, zegt ze: 'Hij is echt een enge jongen. Die luistert totaal niet naar de mensen.' Op de publieke tribune mompelen ze afkeurend wanneer deze jonge politicus het woord heeft.

‘Men had van deur tot deur langs moeten gaan bij de omwonenden’

De 29-jarige Van der Heijden zit nu drie jaar in de raad en hoopt ooit wethouder te worden. Een half jaar geleden zei hij nog dat er veel draagvlak voor het azc was in de Bestse politiek. Vorig jaar besloot de raad om een kleine tweehonderd asielzoekers op te vangen. Daar was, legt het raads-lid uit, brede consensus voor. Toen de media er begin dit jaar over berichtten, nam het protest in de samenleving toe – helemaal toen er eind maart specifiek over één locatie werd gesproken. Van der Heijden was niet bij de veelbesproken informatiebijeenkomst. ‘Ik was op vakantie, maar mijn beeld van Best als rustig dorp is

veranderd. Mijn collega-raadsleden ervoeren het als bedreigend. Actievoerders stonden buiten op de deur te bonken, de raadsleden moesten gehaast weg. De burgemeester heeft nog aangifte gedaan vanwege verbale en fysieke bedreiging.’

Het PvdA-GroenLinks-raads-lid wil de azc-discussie naar moraliteit ombuigen. ‘Niet de wettelijke plicht enkel als een moetje zien. We hebben het hier over mensen van vlees en bloed.’ Hij sprak laatst een hockeyteamgenoot die vreesde voor meer winkeldiefstal als er een azc zou komen. ‘Ik reageer pas als er problemen zijn en ga er niet op voor-

hand op basis van onderbuikgevoelens mee aan de slag.’

Van der Heijden constateert dat de antistem aan draagvlak wint. ‘De hardste schreeuwers’ hebben volgens hem de overhand. Hij en zijn partij zijn niet persoonlijk bedreigd. ‘Maar met mensen die onredelijk zijn, hoef ik niet in gesprek.’ Aan bedreigingen zal hij niet toegeven. ‘We hebben een geschikte locatie gevonden die voldoet aan onze uitgangspunten. Wij houden onze rug recht.’

Inwoners bewust niet betrokken bij locatiekeuze

Hij probeert de discussie te baseren op wetenschappelijke onderzoeken. ‘Dan blijkt dat een asielzoeker niet crimineel is dan een reguliere inwoner. Maar als je elke dag op Facebook zit en je volgt groepen als Overlast Ter Apel, dan

sies met het plaatselijke azc-nee-kamp. ‘Als je met me in gesprek wil, kom ik langs.’

Het was destijds een bewuste keuze van de gemeente om de inwoners niet te betrekken bij de locatiekeuze. Het raads-lid staat daar nog steeds volledig achter. De Bestenaren al in een vroeg stadium ‘meenemen’, had volgens Van der Heijden geleid tot ‘een Poolse landdag’, tot eindeloos soebatten over in welke wijk het azc zou komen. Toen de keuze eenmaal was gemaakt, heeft de gemeente volgens hem wel steken laten vallen. ‘Men had van deur tot deur langs moeten gaan bij de omwonenden.’ In klein comité in gesprek gaan werkt volgens Van der Heijden beter dan een informatiebijeenkomst voor heel Best. ‘Dan komen er mensen die drie kilometer verderop wonen uit protest.’

Van der Heijden ziet dat in de raad partijen beginnen te draaien in het azc-debat en nu opteren

‘We zijn een dorp van 31.000 inwoners; we vangen nu geen asielzoekers op’

BEELD: ARJAN VAN WESTEN

krijg je een beeld dat niet past bij de werkelijkheid in Best.’ Op sociale media ging hij eerder de discussie aan met fervente azc-tegenstanders. ‘Ging het over criminaliteitscijfers, dan verwees ik naar een rapport van het WODC.’ Hij werd uitgemaakt voor leugenaar en staakte de online discussie

voor kleinschaliger opvang. ‘Ik had van andere partijen een socialer geluid verwacht. We zijn een dorp van 31.000 inwoners; we vangen nu geen asielzoekers op.’ Eén raads-lid is pas vanwege het azc-debat van een andere partij afgesplitst. ‘Die gaat verder als Best Anders, het azc-protest is zijn speerpunt

geworden. Daarin zie je een verschuiving in de politiek, al is het maar één zetel.'

Ook de diaken verwacht dat het azc-dossier de stemkeuze van veel Bestenaren bij de landelijke en vervolgens de gemeenteraadsverkiezingen zal beïnvloeden. Hij ziet een rol voor de kerk in kleine gemeenschappen zoals Best: namelijk vanuit christelijke waarden opkomen voor de kwetsbaren

zijn antipathie tegen de anti-migratiestem. Hij voelt zich daarin gesteund. 'Ook voor het bisdom is de PVV een no-go, net als stemmen op FvD.'

Politiek en kerk kun je volgens Van Nunen niet als twee gescheiden werelden zien. 'Het gaat om dezelfde mensen, het gaat om dezelfde waarden. Religie, kerk en politiek hebben wel degelijk met elkaar te maken.' Hij roemt

zoals gemeenten en door veel burgers worden we niet meer gezien als een partij van betekenis. De kerk, dat moeten we ook onderkennen, is een randverschijnsel geworden.' Van Nunen roemt paus Franciscus, 'een man die aantoonde dat de boodschap van de kerk hartstikke actueel is. Maar zo worden we niet gezien door de goegemeente in Best.'

Verdriet bij asielzoekers

De diaken spreekt asielzoekers uit onder meer Syrië en Eritrea die naar de kerk komen. Ze praten niet graag over het azc-protest, maar koud laat het ze zeker niet. 'Het voelt als afgewezen worden. Het doet ze verdriet.' Angst voor

het vreemde, het onbekende, de huiver daarvoor, zijn volgens Van Nunen alleen te overwinnen door elkaar te ontmoeten

'We zijn in zekere zin een roepende in de woestijn. Maar we moeten blijven roepen.' De diaken vindt dat de kerk in de kern een mooie boodschap heeft. 'Zie de ander in de ogen en herken daarin je eigen gevoelens en angsten, maar ook je eigen vreugdes en behoeftes om van het leven te genieten en om gelukkig te mogen zijn.' Hij noemt het Brabantse *Krèk eender*. 'We zijn elkaars gelijken, allemaal kinderen van dezelfde schepper. Dat snappen mensen hier: *Krèk eender*.' ●

'De kerk, dat moeten we ook onderkennen, is een randverschijnsel geworden'

in de maatschappij. 'Dat betekent oog hebben voor de vluchteling, de migrant. Dat moet meespelen in onze keuze als we straks in het stemhokje staan.' Parochianen vragen Van Nunen niet om stemadvies, maar hij is duidelijk over de anti-migratiepartij PVV, die bij de laatste Tweede Kamerverkiezingen in Best de grootste werd. 'Ook al zeggen mensen binnen de PVV dat ze de christelijke cultuur willen behouden, de manier waarop de PVV politiek bedrijft is niet te verenigen met de evangelische boodschap. Dat staat lijnrecht tegenover elkaar.'

Geen blad voor de mond

Van Nunen weet dat hij een vergrijsde, soms wat conservatieve groep gelovigen vertegenwoordigt. Toch neemt de diaken geen blad voor de mond als het gaat om

de profetische rol van de kerk. 'We hebben een prachtige boodschap in handen. Die gaat over het opkomen voor zwakken. Het opkomen voor het leven. Het opkomen voor elkaar. Eenheid, verbinding. Dat geluid moet klinken. Niet het geluid van de verdeeldheid en ons recht: wij wonen hier! Het is ons land, ons gebied. Dat geluid vooral niet.'

Van Nunen is zich bewust van hoe gepolariseerd het azc-debat is. 'Dat vind ik lastig: hoe ergens voor opkomen zonder verdeeldheid te zaaien? En zonder die verdeeldheid te voeden?' Toch vindt hij dat hij stelling moet nemen. 'De angst om de vertrouwde groep te verliezen mag niet overheersen boven het recht van de zwaksten.'

De gemeente heeft de diaken niet gevraagd te bemiddelen in het azc-debat. 'Door overheden

STEFAN VAN DER HEIJDEN. BEELD: ARJAN VAN WESTEN

Interview.

Frédérique Geerdink: 'De journal

In *Alle journalistiek is activisme* stelt Frédérique Geerdink dat journalisten pas goed werk doen als ze sociale verandering steunen. 'Het nieuws is nog steeds een safe space voor witte mensen.'

● BAS KEEMINK

Frédérique Geerdink verhuisde in 2006 vanuit Nederland naar Turkije om correspondent te worden. De verhalen in Nederland waren op, dacht ze. 'Dat was heel naïef. Terwijl ik naar Istanbul verhuisde, was Groningen een wingewest en zag ik Zwarte Piet nog niet voor wat het was.' Lachend: 'Achteraf was ik beter naar Slochteren in Groningen verhuisd.'

Ze was in die tijd nog een ongebonden waakhond, zegt ze. 'Dit is hoe de meeste westerse journalisten zichzelf zien. Ze erkennen vaak wel dat objectiviteit onmogelijk is. Toch vinden ze dat een mooi streven. Het perspectief van waaruit een individu schrijft, wordt genegeerd. Ik heb mij als jonge journalist ook in de mal van ongebonden waakhond laten drukken.'

Volgens Geerdink was dat voor haar als witte, hetero, cisgender vrouw ook niet moeilijk. 'De gevestigde journalistiek bestaat voor 95 procent uit witte mensen. Daardoor is de witte bril het leidende perspectief in de Nederlandse journalistiek. Mensen uit gemarginaliseerde groepen die in de journalistiek komen, worden door hun witte collega's vaak verdacht gemaakt van subjectiviteit of als activist gezien.'

Het frustriert haar. 'Een witte man mag over onderwerpen die gedomineerd worden door witte mannen schrijven, maar journalisten met een biculturele achtergrond mogen liever niet over hun

eigen gemeenschap schrijven. Dat is toch bizar.'

In haar nieuwe manifest *Journalistiek is Activisme* schrijft ze hoe haar visie op journalistiek veranderde en dat ze daardoor een pleitbezorger werd van sociale verandering. Ze stelt een journalistiek voor die de macht kritisch bevraagt en het publieke

zijn en buiten de deur Turks, ook om te overleven.'

'Ik reisde veel rond in Koerdistan en stond in contact met dorpelingen en stedelingen. Met mijn eigen ogen zag ik het verschil tussen mijn eigen verhalen en ervaringen in Koerdistan en die van de Turkse media. In wezen waren zij een doorgeefluik

'De gevestigde journalistiek bestaat voor 95 procent uit witte mensen'

belang dient. 'Mensen vinden dat een rare stelling, maar dat is waar het vak om draait. De journalistiek is ingeslapen.'

Hoe veranderde jouw visie?

'Koerdistan is voor mij een enorme leerschool geweest. In 2012 verhuisde ik vanuit Istanbul naar Noord-Koerdistan. Daar merkte ik dat Koerden Turkije heel goed kenden, maar dat Turken Koerdistan nauwelijks kenden. Koerden leren Turkse taal en geschiedenis op school en ontvangen Turkse zenders op de televisie. Ze kunnen heel goed switchen tussen thuis Koerdisch

van de macht, die los stond van de realiteit van de Koerden. Een vriend van mij waarschuwde mij in die tijd dat ik moest oppassen niet te veel pro-Koerdisch te worden. Daar schrok ik van.'

'Het wrong. Was ik mezelf kwijt aan het raken? Werd ik een activist? Nu zie ik dat ik alleen maar meer mezelf ben geworden. Journalistiek is in het publieke belang, en ik gaf een stem aan een gemarginaliseerde groep zonder macht. Dat was een geruststellende gedachte.'

In het boek schrijf je dat je de leiders van de PKK interviewt.

Zijn zij niet ook een macht?

'Ze hebben macht, maar zijn geen institutionele macht. Nadat ik hun leiders interviewde, werd ik Turkije uitgezet. Anderhalve maand later kon ik via Irak weer naar hen toe om de hoge PKK-commandant Cemil Bayik in de bergen te interviewen. Het voelde toen niet goed om alleen zijn verhaal op te schrijven. Ik wist wat hij ongeveer zou zeggen en ik werd dan ook gebruikt om zijn boodschap de wereld in te krijgen. Daarom ben ik daarna een

Journalistiek is ingeslapen'

KINDEREN IN DIYARBAKIR, IN HET ZUIDOOSTEN VAN TURKIJE, WAAR FRÉDERIKE GEERDINK WOONDE. BEELD: ILYAS AKENGİN/AFP

‘Het is belangrijk om goed contact te hebben met gemarginaliseerde groepen’

jaar intern bij de PKK gegaan. Ik wilde het leven van de guerrillastrijders zien. Ik was benieuwd naar hun dromen, waarom zij zich hadden aangesloten en hoe hun dagen eruitzagen. Dat was dezelfde manier van journalistiek bedrijven.’

Kun je jouw ervaringen in Turkije wel met Nederland vergelijken?

‘Nee, dat hoeft ook helemaal niet. Als ik door Koerdische ogen scherper naar Turkije kijk, kijk ik

misschien ook scherper naar Nederland door de ogen van gemarginaliseerde groepen. Dat bleek zo te zijn. Ik ben bijvoorbeeld anders naar Zwarte Piet gaan kijken.’

‘Het is belangrijk om goed contact te hebben met gemarginaliseerde groepen. Wanneer journalisten meer aandacht hadden gehad voor gemeenschappen die het hardst door het toeslagenschandaal werden getroffen, was dat waarschijnlijk veel sneller aan het licht gekomen.’

Interview.

‘Het probleem in Nederland is dat we nooit volledig zijn gedekoloniseerd, waardoor het nieuws in Nederland nu nog steeds een safe space is voor witte mensen. We moeten met onze geschiedenis in het reine komen. Er is onlangs onderzoek gedaan onder de bevolking van voormalige koloniale machten of zij trots zijn op hun koloniale geschiedenis. Nederland scoorde het hoogst. We zijn er zelfs trots op. Mijn ondertitel was ook ‘dekoloniseer de Nederlandse journalistiek’, maar dan gaan mensen helemaal flippen.’

In je boek noem je de waarheid een warboel. Hoe communiceer je die warboel op de juiste manier?

‘Journalistiek is niet makkelijk. Verhalen kennen allerlei kanten. Het is de taak van de journalist om al die kanten te onderzoeken en daarna af te vragen wat de eerlijke manier is om het op te schrijven, die dus ook het publieke belang dient. De institutionele

macht wil je uiteindelijk verantwoord. Daarom pleit ik ervoor verhalen te brengen vanuit het perspectief van de mensen die geen macht hebben.’

‘Tijdens de NAVO-top verschenen er stukken over wat Trump als ontbijt had gegeten’

FRÉDERIQUE GEERDINK

Wordt het werk niet moralistisch?

‘Ja, enorm.’

Is dat niet erg?

‘Nee, helemaal niet. Het vak is gebouwd op ethische regels en journalisten hebben een moraal hoog te houden. Het hele vak staat in dienst van de democratie, mensenrechten en de rechtsstaat. Tijdens de jaren ’30 in nazi-Duitsland moest je ook niet achter Goebbels aan hollen om het eerlijke verhaal te vinden. Je moest naar de Joodse wijken. Daar zag je wat de daadwerkelijke gevolgen van dat regime voor Joden waren.’

‘In mijn tijd in Koerdistan kwam ik erachter dat het werk heel dienstbaar is. Het gaat niet om jezelf een podium te geven of je eigen mening door te drukken. Je staat in dienst van de gemeenschap om te zorgen dat machten de gemeenschap niet kapotmaken. Nu hoor ik het moralistische eraan, maar het gaat over leven en dood.’

Momenteel maakt Geerdink zich zorgen over journalistieke verhalen over transpersonen. ‘Die willen eerlijke journalistiek

en niet eentje die hun bestaansrecht in twijfel trekt. Als je dan stukken ziet waarin een fascistisch beeld wordt voorgeschoteld dat het bestaan van transpersonen betwijfelt – terwijl dat al bestaat sinds mensenheugenis – dan doet dat pijn. Voor de transpersoon zelf, de ouders, de familie. Tegelijkertijd weten we ook dat de zelfmoordcijfers in die groep hoog zijn. Journalistiek heeft daarin een verantwoordelijkheid.’

Maakt dat een journalist ook een activist?

‘Journalisten die hun werk goed doen en de macht kritisch bevragen, zijn geen activisten. Het zijn journalisten. Als ze dat niet doen, dan ondersteunen ze de macht of maken zelfs propaganda voor de macht. Dat kun je per geval bekijken. Over die boodschap moeten mijn collega’s best wel vaak nadenken. Dat vind ik nogal wat. De macht bevragen is de kern van ons vak.’

‘Tijdens de NAVO-top in Den Haag verschenen er stukken over wat Trump als ontbijt had gegeten. Who cares? Ik meen dat uit het diepst van mijn hart. De wereld glijdt af naar fascisme, en het gaat over wat een fascist als ontbijt eet. Dat is een blamage.’

Wat moet er veranderen?

‘Journalisten moeten reflecteren op hun eigen positie. Ik heb dat zelf ook moeten doen en weet hoe lastig het is om je af te zetten van oude gewoontes, maar het is wel nodig. Het idee dat toegang tot de macht belangrijk is, klopt niet.’

‘We leven in gevaarlijke tijden. De democratie staat onder druk. We hebben daarvoor journalistiek nodig die moedig is, dat zijn we niet genoeg. Het is lastig om die transitie te maken en de macht daadwerkelijk te onderzoeken, maar als je daar niet voor openstaat en je niet moedig bent, heb je in dit vak niets te zoeken.’ ●

Column.

LODY VAN DE KAMP

Rabbijn en publicist.

Samen geven wij de hoop niet op

In oktober 2023 dreigde 'vredestijd' ook in ons land opnieuw 'oorlogstijd' te worden. Maar we wisten dat er maar één weg bestond. Vanaf dat moment kwam het erop aan om elkaar hoe dan ook onvoorwaardelijk vast te blijven houden.

In 'vredestijd' hadden moslims en Joden in ons land getoond dat het mogelijk is om naast elkaar te staan en er voor elkaar te zijn. Mensen van het eerste uur, samen verenigd in het Joods-Marokkaans Netwerk, de vrienden- en vriendinnenclub Salaam-Shalom, de kring van jonge mensen binnen Said & Lody, de initiatiefnemers van Leer Je Buren Kennen en de belangenbehartigers binnen Yalla! waren hier al jaren mee bezig.

Als geen ander beseften zij hoe ingewikkeld het kon zijn om ondanks alle tegenstellingen, beeldvorming en vooroordelen er voor elkaar én voor onze samenleving te zijn. Maar zij werden ook dag en nacht geconfronteerd met de noodzaak van hun activiteiten en inzet.

Oktober 2023 begon dus die 'oorlogstijd'. En dan heb ik het inderdaad over 'oorlogstijd' tussen aanhalingstekens. Over hoe in ons Nederland, geografisch ver weg van Israël, Palestina en Gaza, ook een strijd dreigde te ontstaan tussen burgers die zich solidair voelden met de ene zijde van wat zich dáár

afspeelde, of juist met de andere kant.

Wij wisten dat moslims en Joden in Nederland de gebeurtenissen dáár niet tot een vreedzaam einde konden brengen. Maar wij beseften ook dubbel en dwars dat wij hier samen bijeen moesten blijven. En hoe kleinschalig ook, net als in 'vredestijd' bleven wij elkaar de ruimte geven om zelf keuzes te maken in solidariteit en verbondenheid. Maar wel om elkaar daarna weer stevig, ten behoeve van het belang van de samenleving, te omarmen.

In die fraaie ruimte aan een van de Amsterdamse grachten zaten we toen, twee dagen nadat de afschuwelijke gruwelen waren begonnen en die tot op de dag van vandaag nog steeds voortduren, bij elkaar. Moslims, Joden, Palestijnen en Israëliërs.

Er werd samen gepraat, gehuild en er werd gezongen. In een verbondenheid waarbinnen de verdeeldheid natuurlijk pogingen deed om deze te doorbreken. Maar G'ddank, Alhamdulillah, dat lukte niet. Op diezelfde avond vol pijn ontstond zelfs een nieuw gezamenlijk vredesinitiatief: Deel de Duif. Jonge mensen wisten zich geroepen om samen, juist in die ingewikkelde tijd, naar buiten te treden en te vertellen hoe belangrijk het is elkaar vast te houden.

Binnen de grote Nederlandse

samenleving lijken al deze initiatieven nog steeds kleinschalig. Maar dat is wat we noemen kwantitatief. Hoe waardevol het echt is, leren we uit wat er op andere plekken binnen onze samenleving deze jaren heeft gespeeld en nog steeds plaatsvindt.

Na de oktoberdagen in 2023 ontstonden spanningen op scholen. Animositeit tussen leerlingen sloeg al gauw over in verbittering en vijandschap tussen leerlingen en docenten. En daarna, tussen docenten onderling. We hebben het allemaal meegemaakt in deze afgelopen periode.

Binnen lokale en rijksoverheden ontstonden moeilijke persoonlijke verhoudingen. Collega's die jarenlang sociaal en loyaal met elkaar waren omgegaan, stonden vanwege eigen beschouwingen over het Midden-Oosten ineens met de rug naar elkaar toe. Vijandschap en gevoelens van onveiligheid vonden een weg naar de werkvloer.

De Yalla's, de Duiven, de Said & Lody's en de Buren-kenners hebben dit met eigen ogen mogen aanschouwen en mochten hiermee aan de slag gaan.

Ambtenaren lieten hun geweten spreken tegenover de bewindslieden voor wie zij in rustiger tijden loyale beleidsuitvoerders waren. Binnen andere diensten, zoals de politie, ontstonden barstjes in de in 'vredestijd' altijd zo gewenste neutraliteit. Zowel ten opzichte van

degenen die zij in hun dagelijkse werk op straat bedienen als tegenover collega's die in hun solidariteit en betrokkenheid juist aan de andere kant van het conflict stonden.

De islamitische en Joodse betrokkenen die elkaar nog steeds vasthouden, hebben al deze ontwikkelingen langs zien komen. Zij zijn gevraagd en ongevraagd opgestaan om onze maatschappij hoe dan ook bijeen te houden.

We zitten weer bij elkaar. Hoe is de stand van zaken? Voorbij de demonstraties, voorbij de studentenprotesten, voorbij de nacht van voetbalsupporters, voorbij het trekken van zoveel rode lijnen.

Wij geven de hoop niet op. Wel richten wij ons oog op het hogere gezag. Op de wereld van volksvertegenwoordigers rond het Binnenhof. Op onze regering, op onze minister-raad. Vindt de samenleving daar dan steun om hoe dan ook onze Nederlandse eenheid te borgen? Moslims en Joden niet tegenover elkaar, maar naast elkaar? Hier in Nederland, juist in 'oorlogstijd'.

Het is 22 augustus 2025. Tot voor kort demissionair minister van Buitenlandse Zaken Caspar Veldekamp verlaat het ministerie van Algemene Zaken. Hij wordt daarbij op de voet gevolgd door zijn collega-bewindslieden van dezelfde politieke partij. Zij dienen allemaal hun ontslag in. ●

‘Verlaag, net als in Engeland, de kiesgerechtigde leeftijd naar 16 jaar’

Verlaag de kiesgerechtigde leeftijd, vindt Philip Veerman, want dat biedt de kans om jongeren op school en daarbuiten meer te leren over democratie.

● PHILIP VEERMAN

Op 17 juli kondigde de Britse regering voorstellen aan om de Britse democratie te moderniseren.

Eén van die voorstellen was dat 16- en 17-jarigen in Engeland en Noord-Ierland kunnen gaan stemmen. Dat konden leeftijdgenoten in Schotland en Wales al voor hun Schotse parlement en het parlement van Wales. In Schotland en Wales kunnen deze jongeren nu ook gaan stemmen voor het Britse parlement. Jan Eichhorn, die sociaal beleid doceert aan de Universiteit van Edinburgh, noemde (in *The Guardian*) het aantal jongeren van 16 en 17 jaar dat in 2014 ging stemmen in Schotland een succes. Het aantal 16- en 17-jarigen was toen zelfs hoger dan het aantal 18-tot 24-jarigen.

De Duitse schrijver Heinrich Heine merkte ooit op: ‘Als de wereld vergaat, dan ga ik naar Nederland, want daar gebeurt alles 50 jaar later.’ Mijns inziens hoeven wij niet zo lang te wachten met het verlagen van de kiesgerechtigde leeftijd. Gegevens uit Schotland, Oostenrijk en Malta stemmen optimistisch. Het debat over het verlagen van de kiesgerechtigde leeftijd in Nederland is te karakteriseren als ‘erg voorzichtig’.

Het Nederlandse debat samengevat

In 2018 kwam de Staatscommissie parlementair stelsel met een rapport. Deze Staatscommissie (onder

leiding van oud-minister Johan Remkes) maakte zich veel zorgen dat sommige groepen burgers zich niet goed vertegenwoordigd voelden ‘en dat in bepaalde opzichten ook niet zijn’. De Commissie-Remkes was echter vooralsnog geen voorstander van de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd naar 16 jaar. Wel werd aangedrongen op het ‘verbeteren van democratische kennis en vaardigheden in het onderwijs en daarbuiten’. In 2019 kwam het adviesrapport *Jong geleerd, oud gedaan* van de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB). De Raad concludeerde dat ‘de betrokkenheid van jongeren verhoogd kan worden door de kiesgerechtigde leeftijd te verlagen’. De ROB adviseerde de kiesgerechtigde leeftijd uit de Grondwet te schrappen en de Kieswet aan te passen, ‘zodat experimenten met verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd van 18 naar 16 jaar mogelijk worden’.

Een ander rapport (*Bondgenoten in de democratie*), dat de Number 5 Foundation van prinses Laurentien in 2021 publiceerde, was weer aan de voorzichtige kant. Het bleef vooral bij formuleringen als: ‘Bestuurders kunnen de dialoog met jongeren versterken door zich te verdiepen in initiatieven van jongeren en door kennis over jongerenparticipatie te benutten.’ Wel werd er voor wat actiepunten gepleit, maar verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd was daar niet bij.

Er vonden intussen wel een paar experimenten plaats, zoals in Amsterdam en Rotterdam, waar in 2022 jongeren konden stemmen voor stadsdeelcommissies. Het lijkt net alsof de Nederlandse poli-

tici zich niet willen branden aan koud water. Dat is jammer, want het verlagen van de kiesgerechtigde leeftijd kan een uitgelezen kans zijn om dat te combineren met meer burgerschapsonderwijs. Maar als dit soort onderwijs pas begint op 16 jaar, missen wij ook de boot. Naar elkaar leren luisteren en je mening leren uiten is iets dat al op jonge leeftijd dient te beginnen. Daar hamert collega Willemin Dupuis (van Kinderrechten NU) terecht steeds op. Kortom: maak van de verlaging van de kiesgerechtigde leeftijd een aanleiding om democratische waarden meer en beter te onderwijzen. De democratie wordt er sterker van.

Leren van andere Europese landen

Mw. Atis-Andreia Comanita, die op het kantoor van de Kinderombudsman in Wenen werkt, schreef mij over de Oostenrijkse ervaring.

Daar werd in 2007 de kiesgerechtigde leeftijd verlaagd naar 16. Het plan om dat gedegen voor te bereiden (en burgerschapsvorming op te schroeven) ging de mist in, omdat de verkiezingen, gepland voor 2010, werden vervroegd naar 2008. Een eerste onderzoek (*Voting at 16: Young People and Politics in Austria*), uitgevoerd door Flooh Perlot en Martina Zandonella, toonde aan dat de Oostenrijkse jongeren die gingen stemmen even grote politieke belangstelling hadden als de andere kiezers.

Maar uitdagingen blijven. De groep jongeren die niet op school zat en al aan het werk was, liet minder kennis zien van politiek en had meer belangstelling voor anti-vreemdelingenretoriek. Christoph Hofinger zag een andere trend: jongeren zijn aangetrokken tot oppositiepartijen. Genoeg stof om mee te nemen in de discussie in Nederland, als we die aandurven. ●

HERTELLING VAN STEMBILJETTEN IN DE ENGELSE STAD WIDNES, 2 MEI 2025. BEELD: OLI SCRAFF/AFP

Column.

GERT JAN GELING

Publicist. Kernlid van de denktank Liberales.

Hoe de Amerikaanse democratie langzaam afbrokkelt

Critici van dictaturen vragen zich vaak af: hoe heeft het ooit zover kunnen komen? Neem bijvoorbeeld Rusland, dat ooit is afgegleden naar een dictatuur. Je vraagt je dan af: hoe heeft dat kunnen gebeuren? Waarom heeft de bevolking niet massaal geprotesteerd? Waar was het verzet? Hoe kon dit zo gemakkelijk gebeuren? Hoe kan een land zo snel en eenvoudig van democratie naar dictatuur afglijden?

Wanneer je hierover nadenkt, lijkt het alsof er in de geschiedenis van een land dat afglijdt naar een dictatuur ergens een cruciaal punt is. Een moment van omkeer waarop men had kunnen ingrijpen om de boel te herstellen. Het probleem met die gedachte is echter: dat punt bestaat vaak niet. Autoritarisme komt meestal sluipenderwijs. Het gedijt bij normen die geleidelijk afbrokkelen, bij een bevolking die steeds meer accepteert van haar leiders, en bij een autocraat die telkens een stap verdergaat. En dat is precies wat we op dit moment in de door Trump geleide Verenigde Staten voor onze ogen zien gebeuren.

Het autoritarisme sluipt langzaam Amerika binnen. Van een Hooggerechtshof dat de macht

van het presidentschap enorm heeft vergroot (*The Guardian*), tot media die door Trump beperkingen krijgen opgelegd waardoor werken vrijwel onmogelijk wordt (*CNN*). Van het uithollen van ongeschreven democratische normen, zoals het willen houden van een census buiten de afgesproken tien jaar om zo de eigen electorale positie te versterken (*NPR*), tot het herindelen van kiesdistricten om verkiezingen te winnen (*AD*). Van het ontslaan van het hoofd van een statistiekbureau dat onwelgevalige cijfers over de banengroei publiceerde (*BBC*), tot het zuiveren van Democraten uit instituties (*NBC*). Van het ontslag van een bestuurder van de onafhankelijke centrale bank (*New Yorker*), tot het naar zijn hand proberen te zetten van het kiessysteem (*NYTimes*). Van het ontslaan van een topmilitair na een voor Trump ongunstig rapport (*Reuters*), tot het inzetten van militairen in democratische bolwerken (*Washington Post*). En van het willekeurig oppakken en deporteren van immigranten (*CNN*), tot het intimideren van politieke tegenstanders met behulp van de FBI (*Volkskrant*).

De voorbeelden zijn talrijk. Individueel lijken het incidenten, maar samen vormen ze een patroon. Stap voor stap breidt

‘Stap voor stap breidt Trump zijn macht uit’

Trump zijn macht uit, schendt hij de normen van de liberale democratie, ondermijnt hij rechten, intimideert hij tegenstanders en gebruikt hij het overheidsapparaat om zijn greep op de VS te vergroten. Dit alles terwijl veel van zijn aanhangers hem blijven toejuichen, tegenstanders weliswaar protesteren maar het dagelijks leven doorgaat, en veel prominenten in de VS zwijgen uit angst voor repercussies tegen henzelf of hun familie.

Een land dat van democratie afglijdt naar autocratie verandert niet van de ene op de andere dag. Het gif van de autocratie werkt langzaam. En dat is wat we nu in de VS zien gebeuren: de oudste moderne democratie ter wereld lijkt met de dag autocratischer te worden. En wij staan erbij en kijken ernaar. Zelfs protesteren op sociale media in Nederland kan al een risico opleveren als je ooit nog naar de VS wilt reizen. Het is daarom niet vreemd dat velen in

de VS bang zijn, en dat er inmiddels zelfs Amerikanen als vluchteling in Nederland bescherming zoeken (*NRC*).

Maar met angst alleen red je de democratie niet. Dat kan alleen door je uit te spreken, te protesteren, je te verzetten en op te staan tegen het autoritarisme. Wie ook maar iets geeft om de Amerikaanse democratie — of ze nu Democratisch of Republikeins stemmen — zou nu massaal de straat op moeten gaan en vechten voor het behoud van de democratie en tegen het autoritarisme van Trump. Zoals de gouverneur van Californië, Gavin Newsom (*AD*), of zelfs de animatieserie *South Park* (*The Guardian*) nu doen: door te laten zien dat je niet bang bent voor Trump, en hem in plaats daarvan te ridiculiseren en zijn autoritarisme belachelijk te maken.

Een andere optie is er niet, wil je de Amerikaanse democratie redden van Trump en de zijnen. •

Indonesië: van protest naar nationale crisis, wat is er aan de hand?

Wat begon als een protest tegen de royale vergoedingen voor Indonesische parlementariërs, is nu uitgegroeid tot een nationale crisis. De situatie escaleerde toen de 21-jarige bezorger Affan Kurniawan werd aangereden door een politiebus en daarbij om het leven kwam.

● EWOUT KLEI

Op maandag 25 augustus gingen duizenden Indonesiërs de straat op in Jakarta. Ze waren woedend over het besluit om de toelages voor politici te verhogen tot wel 100 miljoen roepia per maand (omgerekend 5.220 euro), meer dan dertig keer het gemiddelde inkomen.

‘Het idee dat de toch al rijke politieke klasse hun inkomen verhoogt, terwijl gewone burgers worstelen, maakte mensen razend’, zegt Eve Warburton, directeur van het Indonesië Instituut van de Australian National University, tegen de BBC.

Omslagpunt

De dood van de 21-jarige bezorger Affan Kurniawan, die gewoon aan het werk was en niets met de demonstratie van doen had, vormde een omslagpunt. President Prabowo Subianto bood zijn verontschuldiging aan, maar kon de ontstane brand niet blussen. Binnen enkele dagen verspreidden de protesten zich van West-Java tot Sulawesi, Bali en Lombok. Inmiddels zijn er volgens de autoriteiten ten minste zeven mensen omgekomen.

De demonstraties gaan inmiddels over veel meer dan alleen de parlementaire vergoedingen. Ze raken aan diepere frustraties over corruptie, politiegeweld en sociale ongelijkheid. ‘De elite leeft in luxe,

zoals blijkt uit de buitensporige privileges voor parlementariërs’, aldus professor Vedi Hadiz, hoogleraar Asian Studies aan het Azië Instituut van de University of Melbourne. ‘Dat wringt met het rechtvaardigheidsgevoel van de bevolking.’

Om de gemoederen te bedaren kondigde Prabowo aan dat sommige politieke privileges worden teruggedraaid. Ook heeft hij de familie van Kurniawan bezocht, om hen persoonlijk te troosten met hun verlies, en het bezoek aan China afgezegd. Prabowo zou in Beijing een overwinningssparade bijwonen, waarmee China jaarlijks het einde van de Tweede Wereldoorlog viert.

Scepsis

Ondanks deze acties blijven critici sceptisch. Herianto, voormalig coördinator van de Indonesische Studentenunie, zegt tegen de BBC dat het terugdraaien van privileges voor parlementariërs ‘een stap in de goede richting’ is. Toch wordt de kern van de onvrede niet aange-

pakt, stelt hij. ‘Het gaat niet om één kwestie. Mensen willen diepgaande hervormingen op het gebied van landbouw, onderwijs en eerlijke economische kansen.’

Tegelijkertijd gaf president Prabowo het bevel om keihard tegen relschoppers op te treden. Die hebben gebouwen van politieke partijen in brand gestoken, waaronder in Makassar op Sulawesi. Hierbij zijn drie mensen omgekomen, die te laat het gebouw probeerden te ontvluchten. In Jakarta hebben demonstranten de huizen van politici geplunderd. Het sociale medium TikTok heeft live-uitzendingen opgeschort, om te voorkomen dat relschoppers elkaar daar juist aansporen tot nieuwe geweldadige acties.

Demonstranten vrezen dat de autoriteiten de rellen aangrijpen om het huns inzien terechte protest de kop in te drukken. ‘De autoriteiten moeten het recht op vreedzaam protest beschermen, niet onderdrukken’, waarschuwt Herianto. ‘De

geschiedenis leert dat wanneer veiligheid prevaleert boven dialoog, het risico op mensenrechtenschendingen toeneemt.’

Omstreden

De nu 73-jarige Prabowo is sinds 20 oktober 2024 president van Indonesië. Hij is een voormalige generaal met een omstreden verleden en was de schoonzoon van dictator Suharto. Tijdens de massale protesten in mei 1998, die leidden tot de val van Suharto, speelde Prabowo een omstreden rol als legercommandant. Hij zou verantwoordelijk zijn voor het laten verdwijnen van studenten die tegen het regime protesteerden.

Onder veel studenten is Prabowo nu ook omstreden, vanwege zijn autoritaire stijl van optreden en een recente wetswijziging, die het leger meer macht geeft in civiele functies. In maart dit jaar protesteerden tienduizenden studenten in Jakarta tegen de controversiële hervorming van de legerwet. ●

JAKARTA. BEELD: PIXABAY

Column.

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Kan Israël overleven?

Kan Israël overleven? Nee – die vraag heb ik niet zelf geformuleerd. Zij vormt de leidraad van een lang artikel in het Duitse weekblad *Die Zeit* van 11 juli 1980, dus bijna een halve eeuw geleden, waarvan ik liefst twee fotokopieën tegenkwam in de paperassen van wijlen mijn vader bij het uitruimen van mijn ouderlijk huis afgelopen juli. Kennelijk vond mijn vader het belangwekkend genoeg om die kopieën te bewaren. Of hij die ooit voor een eigen stuk gebruikt heeft, weet ik niet.

De auteur was Nahum Goldmann (1895-1982), voormalig president van het Joods Wereldcongres, op dat moment al hoog in de tachtig. Hij zou twee jaar later overlijden. Uiteraard is het stuk na zo lange tijd gedateerd – het hoort tot de kerntaken van historici om zich met gedateerde stukken bezig te houden – maar het bevat toch een aantal waarnemingen die ook nu hoogst relevant zijn.

Het stuk is geschreven kort na het onder leiding van de Amerikaanse president Jimmy Carter gesloten akkoord van Camp David tussen de Egyptische president Anwar Sadat en de Israëlische premier Menachem Begin, de eerste regeringsleider van het rechtse

Likud, die met deze machtsovername ten koste van de Arbeiderspartij een duurzame electorale trend zou blijken te zetten, die toen overigens nog niet als zodanig werd onderkend. Ook niet door Goldmann.

Wat Goldmann wel onderkende, was de, achteraf inderdaad gebleken, betrekkelijke waardeeloosheid van de door Carters toedoen gesloten overeenkomst. Begin zou, in het licht van de genocidale politiek van de huidige rechts-extremistische club van Netanyahu, nu als relatief gematigd beschouwd worden. Nu.

Toen was zijn aantreden een grote schok, omdat daarmee voor het eerst openlijk de schepping van een Groot-Israël tot regeringsdoel werd verheven. Iets wat overigens, zoals Goldmann in zijn stuk benadrukt, als tendens en logische uiterste consequentie ook al besloten lag in de politiek van David Ben-Gurion, de eerste premier van Israël, en diens opvolgers. Alleen werd die tendens nu met Begin veel openlijker zichtbaar.

Het is deze politiek die Goldmann anno 1980 zeer verontrust, en hem die cruciale vraag doet stellen waarmee ik deze column begon: Kan Israël overleven?

Voor Goldmann is voor Israël het vinden van een *modus vivendi*

**‘Vergeefs had
Goldmann er bij
Ben-Gurion op
aangedrongen
om met de
proclamatie van
Israël even te
wachten’**

met de Arabische wereld van levensbelang, waarbij hij ook (zij het slechts zeer kort en terloops) aan de positie van de Palestijnen refereert. En die stellingname maakt zijn stuk nog steeds zeer actueel.

Wat Goldmann constateert is enerzijds een toenemende interne verloedering van de Israëlische samenleving, door grootschalige corruptie en maffiose praktijken. Met een blik op de latere carrière van Bibi Netanyahu getuigt het van vooruitziende blik. En anderzijds, in samenhang daarmee, een verlies aan moreel gezag en internationale steun, met uitzondering van de Verenigde Staten, die tegen beter weten in blindelings achter Israël blijven staan en het land

daarmee schaden, omdat het Israël een vals gevoel van veiligheid geeft.

Dat is fataal voor de gespannen verhouding met de Arabische buurlanden. Goldmann benadrukt, in navolging van de Amerikaanse president Roosevelt, hoe moeilijk het vanaf het begin af aan voor de Arabieren was om een compleet soevereine staat Israël, die de Arabische wereld als een wig in tweeën deelde, te accepteren; liever had hij om die reden een soort Joods-Arabische federatie op de plaats van het oude Britse mandaatsgebied Palestina gezien.

Vergeefs had Goldmann, nadat de VN in 1947 tot een tweedeling daarvan hadden besloten, er bij Ben-Gurion op aangedrongen om met de proclamatie van Israël even te wachten, om eerst met de Arabieren tot een overeenkomst te komen, waartoe zeker Egypte bereid zou zijn.

Ben-Gurion had dat advies genegeerd, en het voorspelbare gevolg was oorlog na oorlog, waardoor Israël zich steeds verder van de burens vervreemde omdat het weigerde de andere partij te begrijpen en als gelijke te behandelen, zich daarentegen steeds sterker bewapende en puur op haar door Amerika gegarandeerde militaire macht vertrouwde. Het zijn profetische woorden, wie de verwording sinds 1980 beziet. •

Wat is er eigenlijk nodig voor een Midden-Oosten?

Zullen Israëliërs en Palestijnen ooit vrede met elkaar sluiten? Uiteraard kunnen we niet in de toekomst kijken, maar diplomaat en schrijver Benjamin Duerr weet veel over vredesprocessen, geschiedenis en hoe een duurzame vrede tot stand kan komen.

DE ISRAËLISCHE PREMIER YITZHAK RABIN (LINKS) EN PLO-LEIDER YASSER ARAFAT SCHUDDEN ELKAAR DE HAND, MET IN HET MIDDEN DE AMERIKAANSE PRESIDENT BILL CLINTON. BEELD: VINCE MUSI / THE WHITE HOUSE, 1993.

● EWOUT KLEI

Wat is er nodig om een duurzame vrede te bereiken?

‘Hiervoor zijn een paar cruciale elementen belangrijk. Allereerst hangt veel af van de precieze aard van het conflict. Is het een oorlog tussen twee staten, of een strijd tussen een regering en een rebellengroep of een andere niet-statelijke actor? Dat maakt namelijk veel verschil voor het proces en het soort oplossing dat denkbaar is.

‘Verder spelen de interne omstandigheden van een land

mee. Democratieën en autocratieën reageren anders op een oorlog. De Duits-Amerikaanse filosoof Hannah Arendt merkte ooit op dat een democratische regering een militaire nederlaag niet overleven zal. Een leider die de oorlog verliest zal niet worden herkozen. In autocratieën daarentegen kan een leider een nederlaag gemakkelijker overschaduwen of onderdrukken.

‘Ook de duur van het conflict speelt een rol. Hoe langer het duurt, hoe moeilijker het wordt. Partijen zijn geneigd te geloven dat de offers die zij gebracht hebben niet voor niets mogen zijn. Dat zagen we ook in de Eerste Wereldoorlog. Duitsland en de Centrale mogendheden, maar ook de geallieerden hadden allebei veel verlie-

zen geleden en wilden daarom een vrede op hun voorwaarden. Met name Duitsland bleef doorvechten, omdat ze bleven geloven in een eindoverwinning.

‘En dan is er de rol van derde partijen. Hoe meer externe spelers betrokken raken, hoe ingewikkelder het wordt om vrede te bereiken. Tegelijkertijd kan internationale betrokkenheid juist cruciaal zijn om vrede te helpen sluiten én te bewaken.’

We hebben het nu over voorwaarden in abstracte zin. Laten we kijken naar een concreet voorbeeld, de Camp David-akkoorden van 1978 tussen Israël en Egypte. Waarom slaagde deze vrede?

‘Vredesprocessen hebben in belangrijke mate te maken met de

leiders: in dit geval waren de Egyptische president Anwar Sadat en de Israëlische premier Menachem Begin bereid om te praten, concessies te doen en elkaar te vertrouwen.’

Maar Sadat werd in 1981 vermoord door militairen die woedend waren dat er vrede met Israël was gesloten ...

‘Vrede is nooit vanzelfsprekend. Er zijn altijd groepen die belang hebben bij voortzetting van een conflict. Of groepen die teleurgesteld zijn.

In de jaren 1993-1995 sloten Israël en de Palestijnse bevrijdingsbeweging PLO de zogenoemde Oslo-akkoorden. Die liepen uiteindelijk uit op een deceptie. Wat kunnen redenen zijn dat het toch niet lukt?

‘Voor een oplossing is altijd een zekere mate van rijpheid nodig: militaire uitputting, binnenlandse druk of het besef dat doorgaan weinig perspectief biedt. En er moet een politieke wil zijn om je echt aan vrede en het zware proces ernaar toe te committeren. Uiteindelijk draait het om politieke keuzes. Vrede is niet vanzelfsprekend, het vergt leiders die bereid zijn om zich daadwerkelijk in te zetten voor een oplossing.’

Nu, na de gebeurtenissen van 7 oktober en de daarop volgende genocide in Gaza, lijkt een duurzame vrede tussen Israël en de Palestijnen verder weg dan ooit.

‘Dat klopt. En dat komt niet alleen door het gebrek aan politieke wil, maar ook door de grote complexiteit van het conflict. Je hebt te maken met meerdere partijen en veel belangen: niet alleen Israël en

en duurzame vrede in het

‘Zonder een breed palet aan hulp, vooral voor economisch perspectief en wederopbouw, blijft het moeilijk’

Hamas, maar ook de Palestijnse Autoriteit op de Westelijke Jordaanoever en een reeks internationale spelers. Dat maakt onderhandelen en het vinden van een oplossing voor de lange termijn erg ingewikkeld.’

Is vrede in het Midden-Oosten sowieso niet extra moeilijk?

‘Het Midden-Oosten is een van de meest complexe regio's ter wereld. Allerlei factoren komen hier samen: religieuze en etnische verschillen, politieke belangen, economische tegenstellingen en straks ook uitdagingen zoals klimaatverandering die deze regio extra hard treft.

‘Al deze lagen zijn bovendien verweven met een lange geschiedenis van kolonialisme en imperialisme. Deze gelaagdheid zorgt ervoor dat het buitengewoon moeilijk is om een oplossing te vinden voor de conflicten in het Midden-Oosten, helemaal een vrede die ook nog eens duurzaam is.’

Als je wilt beginnen aan een duurzame oplossing, wat moet er sowieso gebeuren?

‘Veel zal afhangen van de specifieke omstandigheden en behoeften, maar als de gevechten stoppen, moet je sowieso de gevolgen van de oorlog aanpakken. We weten bijvoorbeeld inmiddels uit studies over de Vietnam- en Balkanoorlogen, en zelfs door nazaten van Holocaustoverlevenden, hoe lang

de mentale gevolgen van geweld doorwerken in samenlevingen. Ook de oorlog in Gaza zorgt voor verschrikkelijke trauma's, aan beide kanten, enorme verwoestingen en een gebrek aan toekomstperspectief. Om stabiliteit te bereiken is daarom wederopbouw essentieel.

‘Een cruciaal element dat met name in Europa na de Tweede Wereldoorlog voor duurzame vrede heeft gezorgd, was dat wenkende economische perspectief. Ook steun van de internationale

gemeenschap, economische integratie, de vervolging van misdrijven – toen bijvoorbeeld door de tribunalen in Neurenberg en Tokio of in de jaren negentig voor Rwanda- en Joegoslavië – kunnen belangrijk zijn. Het is vaak een combinatie van maatregelen.

‘Voor huidige conflicten, zoals in Oekraïne en het Midden-Oosten, geldt hetzelfde: zonder een breed palet aan hulp, vooral voor economisch perspectief en wederopbouw, blijft het moeilijk. En je hebt iedereen aan tafel nodig. Alleen zo kun je een regionale orde creëren met afspraken over vraagstukken als veiligheid, grenzen en economische samenwerking.’

En de rol van een derde partij, die bemiddelt?

‘Die rol is belangrijk. Een derde partij, die door beide oorlogvoerende partijen wordt vertrouwd, kan helpen om tot een vrede te komen. Maar nadat de inkt van het vredesverdrag droog is moet die

derde partij ook toezien op naleving van de afspraken. Want een vrede moet bewaakt en onderhouden worden, anders blijft het bij een handtekening.’

Enkele conflicten lijken maar niet op te houden. Sommige strijdende partijen leggen het bijltje erbij neer, maar worden daarna vervangen door andere partijen.

‘Ja, de Pruisische militaire denker Carl von Clausewitz merkte aan het begin van de negentiende eeuw op dat oorlog net een kameleon is, die steeds weer van kleur verandert. Als je geen stabiele vrede sluit komt een conflict terug in een andere gedaante. Vrede is geen eenmalig moment, maar een proces. Het gaat vaak drie stappen vooruit en soms twee terug. Je moet voortdurend opnieuw onderhandelen, op verschillende niveaus. Het idee dat je één vredesverdrag sluit voor de eeuwigheid is achterhaald. Misschien heeft het zelfs nooit echt zo gewerkt.’ ●

BENJAMIN DUERR

De natuurbranden in Syrië zetten

Het is een van de mooiste plekken in Syrië. Kessab, in de kustregio Latakia aan de grens met Turkije. Hier rijzen de bergen torenhoog de zee uit, begroeid met volle bossen met een rijke biodiversiteit. Onbegaanbaar en onaangetast, ondanks de populariteit van de regio onder Syriërs.

● MAJORIE VAN LEIJEN

Deze bossen hebben de burgeroorlog doorstaan, ondanks de vele gevechten. Maar deze zomer kregen ze te maken met een veel groter gevaar: natuurbranden. In twaalf dagen ging meer dan 16.000 hectare bos- en landbouwgrond in vlammen op. Bijna 1.200 families uit 45 dorpen raakten ontheemd. Vijf landen schoten te hulp om te vlammen te blussen.

Het is lastig hier een voorstelling van te maken, totdat je er middenin staat. Gitzwarte bergen, verbrande dieren en heuvelruggen met verkoolde bomen die tot ver over de horizon reiken. Het is apocalyptisch. Het lijkt alsof de brand elke vorm van leven heeft opgeslokt. De geur van verbrand leven is overweldigend. Het contrast tussen de paradijselijke baaien en de verwoesting eromheen is zo groot dat ik er een knoop van in mijn maag krijg.

We zijn op vakantie in Syrië. Met de schoonfamilie uit Damascus kwamen we af op onze herinneringen aan deze plek, die we allemaal al eens bezocht hadden. Het is hier opvallend rustig, de brand heeft de gebruikelijke toeristen weggehouden. Dat is jammer, want er is nog steeds heel veel moois te zien. Toch raken ook wij onbedoeld verzeild in de verkoolde bergen, als we op zoek gaan naar een plek om te wandelen.

Vingerwijzen

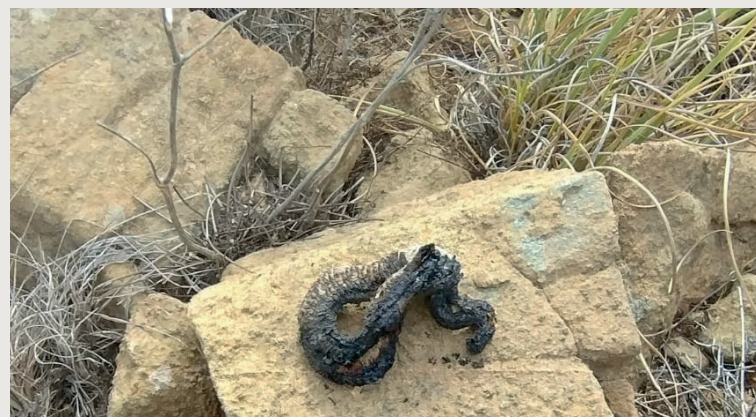
De brand heeft de verhoudingen op scherp gezet. Na veertien jaar burgeroorlog is een natuurramp als deze voldoende om de onderlinge wrok te doen ontvlammen. De meeste mensen zijn ervan overtuigd dat de brand is aangestoken, meestal weten ze ook door wie.

‘Het kan niet anders’, vertelt Umm Adel, een bewoonster in het dorp Kessab. ‘We hebben de brand vanaf ons huis zien ontvlammen.’

‘Hitte, droogte en de aanwezigheid van niet-ontplofte munitie en landmijnen zouden de oorzaak zijn’

ZWARTE BERGEN IN KESSAB, SYRIË

VERBRANDE SLAG IN DE BERGEN VAN KESSAB, SYRIË

en de verhoudingen op scherp

DE VERKOOLDE BOSSEN IN DE BERGEN VAN KESSAB, SYRIË

Dit gebeurde op meerdere plekken tegelijk. Dat is toch niet hoe een brand zich normaal gesprekken verspreidt?' Ze vertolkt het narratief van veel inwoners, die in de patronen opzet menen te zien. Het maakt ze kwaad. Waarom hier? Waarom juist deze plek? vragen ze zich af.

Op de Turkmeense berg spreek ik een aantal Turkmeense dorpingen, die nog niet heel lang geleden geremigreerd zijn naar de plek die ooit naar hen ver-

noemd werd. Deze etnische groep streek eeuwen geleden neer in dit gebied, maar werd in 2015 door het Assad-regime ontheemd. Ze zochten hun toevlucht veelal in Turkije. In hun plaats trokken alawieten naar de kustregio, aangevoerd door het Assad-regime, dat de gewoonte had om mensen uit eigen kring voorrang te geven. Het gevolg was een demografische verandering. Na de val van het regime zagen Turkmenen de kans om terug te keren, zoals Keram,

de eigenaar van een restaurant in de pittoreske kustplaats Burj al-Islam. 'We zijn weer thuis, maar voelen ons niet welkom', vertelt hij. Volgens hem is de brand aangestoken door andere bewoners, om hen opnieuw te verdrijven. 'In de bergen lieten ze een tekst achter: 'jullie hebben de vrijheid om te reizen, wij hebben de vrijheid om te verwoesten'. Dat zegt toch genoeg?'

Sociale media is een slagveld geworden met dit soort bewerin-

gen, merkt journalist Kamal Shahin van *New Lines Magazine* op. De een wijst naar de alawieten, die de regering zouden willen afleiden. De ander wijst juist naar regeringsgezinde groeperingen, die de alawieten van hun land zouden willen verdrijven. Ondertussen beweert de militante groepering Ansar al-Sunna, die eerder de aanslag op een kerk in Damascus opeiste, op Telegram dat het de branden heeft aangestoken.

Het ministerie van Noodsituaties en Rampenbestrijding zegt overigens dat de hitte, droogte en de aanwezigheid van niet-ontpofte munitie en landmijnen de oorzaak zijn. De beboste bergen van Latakia staan bekend om het grote aantal mijnen dat er nog ligt. Hierdoor zou de brand niet alleen sneller zijn verspreid, maar dit zou ook de veiligheidstroepen hebben belemmerd in het blussen van de branden.

De tegenstrijdige beweringen benadrukken de diepe verdeeldheid binnen de Syrische samenleving sinds de val van het Assad-regime. In plaats van samenwerken om de bossen te beschermen, wijzen mensen naar elkaar. Daar komt nog bij dat veiligheidsdiensten een reorganisatie doormaakten na de machtsovername. Het huidige regime ontsloeg ervaren brandweerlieden en politieagenten, in een poging publieke instanties te ontdoen van iedere link met het oude regime. Inmiddels komt het daarvan terug, omdat het nieuwe personeel het aan ervaring ontbrak. Vooral bij het blussen van een natuurbrand van deze proporties en op een complex terrein als de bergen van Latakia, bleek het gebrek aan ervaring funest.

Dat de kwestie gevoelig ligt, merken we als we het gebied uitrijden en er plots een politiewagen verschijnt. De politiemannen zijn argwanend en willen weten wat we in deze bergen deden. Het ver-

haal dat we op zoek waren naar een groene plek om te wandelen maakt weinig indruk. Hun blikken zijn strak gericht op de achterbank, waar vandaan drie kinderen en twee vrouwen terug staren. Ons gezelschap maakt ook geen indruk. De paspoorten van de mannen worden meegenomen. 'We zullen het gebied onderzoeken. Jullie kunnen vanavond de paspoorten ophalen op het politiebureau, als we niets verdachts hebben gezien', krijgen we te horen. Op de vraag of zij denken dat het vuur is aangestoken, geven ze geen antwoord.

Vruchtbare grond

Ondertussen is er nog weinig aandacht voor de schade die het vuur heeft aangericht. Aan de kust van Syrië leeft meer dan 80 procent van de natuurlijke bossen van Syrië. De kaalslag zal de effecten van klimaatverandering alleen

EEN JERRYCAN, ACHTERGELEVEN IN DE BERGEN

maar versterken. Bossen bieden de grond bescherming tegen de hoge temperaturen en verhogen de kans op regen. Dit is hard nodig nu het land worstelt met extreme droogte en mislukte oogst. De oogst van het land leverde al niet meer genoeg op om de lokale bevolking te voeden. In de winkels vind je nauwelijks

fruit en groenten. Wat er ligt, komt uit het nabijgelegen Latakia en is al tegen het middaguur uitverkocht.

De veerkracht van de bevolking is bovendien minimaal. Armoede is alom vertegenwoordigd. De Deense Vluchtelingen Organisatie (DRC) bood levensreddende hulp aan getroffen gezinnen, waaronder financiële steun, hygiënepakketten en psychosociale hulp. 'Om hen te helpen herstellen en de situatie weer op te bouwen te midden van de aanhoudende crises', schrijft het.

Het getroffen gebied zal nog wel even smeulen. Gelukkig krijgen wij onze paspoorten die avond zonder verdere problemen terug. We hebben geluk dat ons gezelschap uit een goede, soennitische familie komt. Was dat niet het geval, dan had het bezoek aan het politiebureau weleens langer kunnen duren, vertelt de officier. ●

'Was dat niet het geval, dan had het bezoek aan het politiebureau weleens langer kunnen duren'

DE VERKOOLDE BOSSEN IN DE BERGEN VAN KESSAB, SYRIË

ACHTERGELEVEN MUNITIE IN DE BERGEN VAN KESSAB.

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl

Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs

Medische Keuring
Levensverzekering

Verzuim &
Re-integratie

Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven

Recensie: 'Halsema laat in Zomer leiderschap zien'

Presentator Griet Op de Beeck oogt aan het begin van de een-na-laatste aflevering van *Zomergasten* ontspannen. Toch begint ze meteen over een loodzwaar onderwerp: de zeventienjarige Lisa uit Abcoude, die eind augustus werd vermoord op de terugweg van een feestje in Amsterdam. Femke Halsema, burgemeester van Amsterdam, maar ook vrouw en moeder, was er diep door geraakt. Dat bleek eerder ook al uit haar reactie op de persconferentie.

FEMKE HALSEMA IN DE GEMEENTERAAD, BEELD: AFP

nergasten moreel

● MARISKA JANSEN

Halsema (1966) groeide op in Enschede als een opstandige puber met een verlangen naar avontuur en vrijheid. In 4 havo bleef ze zitten met vijf énen. Pas op 23-jarige leeftijd begon ze in Utrecht aan de studie criminologie. Daar ontstond de politica die later fractieleider van GroenLinks zou worden.

Als moeder van een tweeling voelde ze zich vaak schuldig dat ze zoveel werkte. Over haar huwelijk – ze scheidde drie jaar geleden – vertelt ze weinig. Wel geeft ze aan dat ze vooral zichzelf vaak in de weg stond. Ze laat een fragment zien waar ze zelf graag naar kijkt en vrolijk van wordt: een optreden van Miley Cyrus. Een uitzinnige, ondeugende zangeres die zingt over vrijgezel zijn en liefde voor jezelf. *‘Ik kan beter van mijzelf houden dan jij dat kan.’*

In de loop der jaren heeft Halsema een grote ontwikkeling doorgemaakt, zowel persoonlijk als politiek. Waar er vroeger nog wrijving was met moslims vanwege haar kritiek op de hoofd-doek, lijkt ze de overtuiging ‘Natuurlijk is de islam een probleem’ steeds meer te hebben losgelaten. Het onderwerp komt in elk geval niet ter sprake, en de interviewer vraagt er niet naar.

In plaats daarvan neemt ze de tijd om te laten zien welke negatieve invloed 9/11 had op de samenleving. ‘Het zette mensen plotseling tegenover elkaar. Politici uit die jaren maakten het erger’, zegt Halsema, ‘door geen onderscheid te maken tussen terroristen en gewone Nederlandse moslims.’ Ze kent veel mensen die vóór 9/11 het gevoel hadden gewoon Nederlander te zijn,

‘9/11 zette mensen plotseling tegenover elkaar’

maar daarna vooral als moslim werden gezien.

Ook over de huidige tijd is ze uitgesproken: ‘Het is alsof de volkswil moet regeren. Mensen worden gediskwalificeerd op hun geloof of afkomst. Dat zie ik als een dreigende teloorgang van een heel beschaafd democratisch bestel dat wij sinds de Tweede Wereldoorlog zorgvuldig hebben opgebouwd.’

Dat Halsema excuses aanbod voor het slavernijverleden van de stad deed ze nadrukkelijk als bestuurder, als ambtsdrager die de continuïteit met haar voorgangers belichaamt. Hoe zit dat dan met de politieke uitspraken die ze soms ook doet, vraagt Op de Beeck.

‘Die mag je soms doen’, zegt de burgemeester, ‘als vertolker van de emoties in de stad.’ Zo ook rond Gaza: ‘Omdat er in de stad zoveel pijn en verdriet aanwezig was dat geen uitweg vond, zoveel woede die niet werd geadresseerd door onze landelijke regering, die daar geen oog voor had.’ Net zoals ze in oktober 2023 de solidariteit met Joodse Amsterdammers liet zien en de Israëlsche vlag uithing.

Ook blikt ze terug op de Macabi-rellen, in de nacht van 7 op 8 november vorig jaar. Ze nam toen de term *pogrom* over van Netanyahu en Wilders en heeft daar spijt van. ‘Dat woord werd daarna vooral gebruikt om Marokkanen en moslims te diskwalificeren. Zo had ik dat niet bedoeld.’

Ze vertelt over de hoogopgeleide islamitische Amsterdammers die ze in die tijd sprak. Zij hadden sinds 9/11 hard moeten werken om te komen waar ze waren, en vroegen zich af: hier zitten we weer, was het dan allemaal voor niks? Wat moeten we onze kinderen vertellen?

Een lichter moment volgt met hartverwarmende beelden van Amsterdamse jongeren van Marokkaanse komaf in een rode Canta, uit de film *De Libi* (2019) van Shady El-Hamus. ‘Kijk er met vrolijkheid naar. Dit is wat jong

wordt gesproken. Dat de burgermoeder dat wél doet, is belangrijk voor het gevoel van erbij horen, van de kinderen zelf en van hun ouders.

Al een tijd is duidelijk dat Halsema meer durft en steeds sterker moreel leiderschap toont. Ze gaat in tegen Wilders als hij haar fel aanvalt, wijst ondoordachte asielpannen af en komt op voor islamitische Nederlanders. Daarmee kan ze een voorbeeld zijn voor linkse politici die vaak terugschrikken om hun overtuigingen uit te spreken. Tegelijkertijd past haar houding in de bredere ontwikkeling binnen GroenLinks-PvdA, dat steeds vaker duidelijke stelling neemt, zoals bij de motie van Kati Piri, waarin werd gepleit voor een volledig wapenembargo tegen Israël.

Aan het eind van de avond richt Op de Beeck zich op de

‘Dat de burgermoeder dat wél doet, is belangrijk voor het gevoel van erbij horen’

zijn in een stad is. We moeten jongeren de experimenteer-ruimte blijven geven om af en toe dingen te doen die stout zijn’, zegt Halsema. Ze zet er beelden naast van de beroemde fietsscène uit *Turks Fruit*. Dezelfde energie, dezelfde jongeren, wil ze zeggen.

Het maakte indruk omdat er zelden op een positieve, liefdevolle manier over deze jongeren

afstandelijke band van Halsema met haar vader, met wie ze vooral een ‘beleefde relatie’ had. Of dat grote impact op haar heeft gehad? ‘Nee,’ zegt Halsema, zichtbaar uit haar evenwicht gebracht. Er komen wel emoties boven, maar de afsluiting van een televisieavond van drie uur is niet het moment om dat verder uit te spitten. ●

Bestsellerauteur Maria Genova: ‘vooroordelen’

In *Nieuwe Pioniers* spreekt *de Kanttekening* migranten met een eigen onderneming. Deze keer de 52-jarige Maria Genova, bestsellerauteur van boeken over vrouwenhandel en cybercrime. Begin jaren negentig kwam ze uit Bulgarije naar Nederland.

● ARJAN VAN WESTEN

H Maria ruilt haar huis in Heemskerk deze zomer in voor de Bulgaarse kustplaats Byala, waar ze een tweede woning heeft en enkele appartementen verhuurt. Ze onderbreekt even het videogesprek om klusjesmannen aan te sturen. Later toont ze een idyllisch strand dat toeristenmassa's nog niet ontdekt hebben. Hier komt ze op adem na een tijd waarin ze als cybercrime-expert tot dertig

leven, maar de gewone mensen wisten niet eens dat er strafkampen waren.' Toen ze zeventien was, viel de Muur. Het maakte diepe indruk. 'De euforie, mensen waren zo onwijs blij.'

Nederlanders, zo ontdekte ze later, hadden veel vooroordelen over het land waar ze haar jeugd had doorgebracht. 'Dat je voor je rijbewijs drie rondjes om een bananenboom moest rijden, terwijl ik drie keer zakte.' Ze beschreef met humor het leven van de gewone man in een communistisch land als Bulgarije in *Communisme, seks en leugens*.

'Nederland barst van de vooroordelen', merkt ze aan het begin

liefd verhuisde ze voor zijn vaste baan naar Nederland. In het begin moest ze elke drie maanden bij de vreemdelingenpolitie haar visum verlengen. 'Moesten we zeggen: ja, we houden nog van elkaar. Mag ik blijven?'

In Nederland ging ze meteen Nederlands leren. 'Ik verslond woordenboeken.' Haar droom was om journalist te worden. 'Ik was nieuwsgierig, wilde allerlei dingen onderzoeken.' In Bulgarije had ze bovendien ervaren hoe na de val van de Muur journalisten vrij over misstanden konden berichten.

Gemengde gevoelens op de redactie

Als Bulgaarse in Nederland met een taalachterstand een journalistieke droom verwezenlijken was 'heftig'. Ze leerde snel de taal en na een jaar begon ze als freelance journalist bij het *Noordhollands Dagblad*. Eerst 'lullige stukjes' die niemand anders wilde schrijven. Bij de bevolking stuitte ze op vooroordelen. 'Spreek je met een accent, dan denken ze dat je de

schoonmaker bent.' Geïnterviewden belden zelfs met de krant. 'Die vrouw zegt dat ze journalist is!'

Op de redactie heersten gemengde gevoelens over haar komst. 'Een deel zag mijn ambities en gunde me een kans. Anderen zagen me als stomme buitenlander die niet supergoed Nederlands spreekt.' Maria trok aan het langste eind doordat ze in korte tijd een taalachterstand inliep. 'Ik heb zeker duizend artikelen voor het *Noordhollands Dagblad* geschreven.'

In de begintijd solliciteerde ze ook als secretaresse, want ze sprak Russisch, Engels en Duits. Het werd helemaal niks. 'Mevrouw, voor u hebben we tien Nederlanders. Ik voelde me gediscrimineerd. Ik denk dat de situatie voor vrouwen met een hoofddoekje nog kanslozer was.'

Na praktijkervaring bij de regionale krant durfde ze in Nederland journalistiek te gaan studeren. 'Ik studeerde in vier jaar tijd af, met heel goede cijfers.' Fascinerend dat ze voor Nederlands hogere cijfers

‘De gewone mensen wisten niet eens dat er strafkampen waren’

lezingen per maand gaf.

Ze groeide op in Plovdiv, een van de oudste steden van Europa. Ze had een gelukkige jeugd, ook al leefde ze in een communistische dictatuur. Maria merkt dat Nederlanders zich daar niets bij kunnen voorstellen. 'Ze denken dat je de hele dag moest marcheren. Maar we konden alles en we deden alles.' Politiek interesseerde haar in haar tienerjaren niet. Maria geeft aan dat het voor dissidenten anders lag. 'Die hadden een vreselijk

van het gesprek op. Ook over het moderne Bulgarije. Het ontbreekt aan kennis over het land. 'Met Roemenië is Bulgarije van alle Oost-Europese landen het meest onbekende.' Duidelijk is dat Maria als nieuwkomer kampte met Nederlandse vooroordelen. Het heeft haar gevormd.

Smoorverliefd

Net na haar gymnasiumdiploma ontmoette ze op 19-jarige leeftijd haar Nederlandse man. Smoorver-

‘Nederland barst van de

haalde dan haar Nederlandse studiegenoten. ‘Grammatica, dat stampte ik erin terwijl anderen het van de basisschool waren vergeten.’ Anders dan studiegenoten had ze na haar opleiding meteen opdrachten in de journalistiek.

Naast haar reguliere journalistieke werk profileerde Maria zich vanaf 2007 als schrijfster. Succesvolle boeken leverde dat op. Ze ging ook schrijfworkshops en

die in handen vallen van pooiers, die ze van alles en nog wat beloven.’ Ze was verontwaardigd over haar bevindingen. ‘Toentertijd werden in Nederland duizenden vrouwen zo uitgebuit.’ Ze constateerde door haar research dat de politie ‘hulpeloos’ was in de aanpak van vrouwenhandel.

Maria overhandigde een zwartboek aan Tweede Kamerleden. Een lange lijst met door haar verza-

‘Ik denk dat de situatie voor vrouwen met een hoofddoekje nog kanslozer was’

lezingen geven. Maria liet de journalistiek na twintig jaar varen en ging als schrijfster verder. ‘Voor het schrijven van een boek heb je veel meer tijd nodig om iets uit te zoeken.’ Ze genoot van de lezingen. ‘Schrijven is vrij eenzaam, maar met die lezingen is het de perfecte combinatie.’

Vrouwenhandel

Bij een boekpresentatie kwam een vrouw naar haar toe. Ze bleek slachtoffer van vrouwenhandel. Een ‘heel heftig persoonlijk verhaal’ en ze vroeg Maria of ze daar een boek over kon schrijven. Die beet zich vast in de materie en was verbijsterd over deze grimmige wereld. ‘Onder erbarmelijke omstandigheden werken en dan met zijn twintigen in een stinkend huis slapen.’

Maria publiceerde vanaf 2010 boeken als *Man is stoer, vrouw is hoer*. Boeken gebaseerd op waargebeurde verhalen. ‘Arme vrouwen

melde misstanden. En ze kwam met aanbevelingen om dit probleem aan te pakken: hoe er meer controle op de leeftijd van prostituees door de politie moest komen en dat de Belastingdienst meer zicht moest krijgen op hoe de geldstromen lopen bij gedwongen prostitutie. Ook media wisten haar voor dit onderwerp te vinden; met regelmaat bezochten camera-teams haar thuis in Heemskerk.

Na vier jaar ondergedompeld te zijn in de naargeestige wereld van vrouwenhandel werd het haar te veel. ‘Ik ben platgebeld door vrouwen met vreselijke verhalen, maar ik ben geen maatschappelijk werker of psycholoog.’ Vanuit het gezin kwam ook druk. ‘Je kan niet de hele wereld verbeteren, kies voor ander werk!’ Ze heeft het stokje overgedragen aan mensen die zich beroepsmatig met deze thematiek bezighouden. ‘Ik was in boeken en in de media uitgepraat over vrouwenhandel.’

SCHRIJVER MARIA GENOVA

‘Ik ben, denk ik, een van de meest gevraagde cybercrime-experts in Nederland’

Kunst & Cultuur.

Nu geldt ze als specialist op het gebied van cybercrime. Ook zo'n onderwerp dat toevallig op haar pad kwam en dat ze dan met nieuwsgierigheid volledig ging uitzoeken. Ze las steeds vaker over slachtoffers van identiteitsfraude. Het riep de vraag op: 'Wat deed je verkeerd dat je volledige identiteit gestolen wordt?'

Het uit 2013 daterende *Komt een vrouw bij de H@cker* werd, zoals ze zelf zegt, een niet-technisch boek. 'Voor het eerst was er een boek over cybercrime dat iedereen kon volgen.' Ze ging zowel op zoek naar slachtoffers als naar fraudeurs. Een schot in de roos. Het boek was een succes en wordt nog steeds verkocht.

Cybercrime spreekt veel mensen aan. 'Ik geef maandelijks tien

tot dertig lezingen. Ik ben, denk ik, een van de meest gevraagde cybercrime-experts in Nederland.' Het was nooit haar bedoeling, maar ze heeft wel een missie. 'Ik wil Neder-

land digitaal weerbaar maken. Tachtig procent van de mensen is dat nu niet.'

Ze heeft plannen voor een nieuw cybercrimeboek. 'Een supergrappig boek.' Door dagelijkse fouten en anekdotes te verzamelen confronteert ze lezers met de impact van hackers en van het digitaal niet opletten. Ze noemt de gemeente Hof van Twente, die gehackt werd met 'welkom2020' als wachtwoord. En het bizarre verhaal van een vrouw die verliefd werd op een 'astronaut' en zijn landingsrechten op aarde ging betalen. 'Mensen en bedrijven, we maken digitaal zulke stomme fouten.'

Heel Nederland digitaal weerbaar maken, ze weet dat het wat pompeus overkomt. 'In elk geval, ik trek volle zalen. Soms wel gevuld met zevenhonderd man.' Trots vertelt Maria dat ze in theaters optreedt. Laatst stond ze op een congres in Ahoy. Lezingen die ze in het Nederlands geeft, wat onderstreept hoeveel Maria als nieuwkomer bereikt heeft. 'Ik nam eerst de telefoon niet op, schaamde me dood voor mijn accent.' Haar man gaf vertrouwen en spoorde haar aan op te nemen. 'Ik vond het toentertijd eng, kon me niet voorstellen dat ik jaren later een Ahoy-lezing zou geven.'

De verliefdheid die zo'n Nederlandse schrijverscarrière in gang zette, is er nog steeds. Ze hebben

nu twee volwassen zonen. 'We zijn heel gelukkig samen. Hij gelooft in mij.' Iets wat voor een nieuwkomer van grote waarde is. 'Anders had ik heel veel dingen niet aangedurfd. Als allochtoon push je jezelf al gauw naar beneden.'

Ze is verontwaardigd over hoe Nederland met nieuwkomers omgaat. 'Nederland is een vrij racistisch land. Ook nooit een supertolerant land geweest.' Toen ze zich net vestigde in Nederland, was het volgens Maria nog 'redelijk tolerant'. Nu ziet ze hoe discriminatie is toegenomen. 'Men praat op een heel negatieve manier over buitenlanders. In alle kringen, zowel hoog- als laagopgeleid.' Ze noemt Geert Wilders die 'manipuleert' met woorden. 'Je ziet dan hoe ver je kan komen met kletspraat. Heel veel Nederlanders zijn daar gevoelig voor.'

Met tranen naar bed gaan

Discriminatie remt haar niet meer. 'Als je in Nederland als nieuwkomer net begint, dan ben je echt de buitenlander! Word je succesvol, dan ben je wel een Nederlander. Ik denk dat heel veel succesvolle allochtonen dat herkennen.' Ze voelt mee met migranten die zich nu moeten bewijzen. 'Die mischien, net als ik vroeger, met tranen naar bed gaan. Waarom word ik in dit land niet serieus genomen?'

Als ze negatieve dingen over Nederland zegt, dan kan Maria de reacties op sociale media wel uitzekenen. 'Dan is het meteen: ga terug naar je eigen land.' Ze is er ongevoelig voor. 'Als ze zeggen: wat doe je in ons mooie landje? Ik heb veel voor dit mooie landje gedaan. Ik heb niet geprofiteerd. Geen dag uitkering gehad.'

Maria is ervan doordrongen dat je hard moet werken om jezelf in Nederland te bewijzen. 'Een luie nieuwkomer kan nooit succesvol worden. Je loopt gewoon altijd achter qua acceptatie, qua kennis en qua cultuur.' Laatst advies? 'Geef je dromen niet op!' ●

Column.

ROEL VAN DUIJN

Oud-politicus en schrijver
van 'Schoonvader van
Poetins geheim agent'.

Europese edelen bieden koning Donald smeekschrift aan

De gezamenlijke reis van de Europese leiders naar Washington DC was de aankondiging van een breuk in de geschiedenis.

Ik vergelijk hun reis van 18 augustus 2025 met de tocht naar Brussel in 1566 van de edelen der Lage Landen om landvoogdes Margaretha van Parma beleefd te overtuigen dat Spanje de Inquisitie moest staken. Het was de aanloop naar tachtig jaar oorlog.

Rutte, Merz, Macron, Starmer, Meloni, Von der Leyen en andere Europese edelen zaten in het Witte Huis hand in hand met ketter Zelensky. Om hem in bescherming te nemen en beleefd te eisen dat hij niet op de brandstapel, die Poetin en Trump drie dagen eerder voor hem gebouwd hadden, zou gaan.

Ze putten zich uit in vriendelijkheden aan 'dear Donald', zoals Rutte smeekte. Ze prezen hem voor zijn inzet om de oorlog te beëindigen en dankten hem voor zijn gesprek met de duivel, ook al hielden zij dit laatste woord binensmonds.

Ondertussen brachten zij een krachtige boodschap. Europa staat achter Oekraïne en zal het hoe dan ook beschermen. Europa staat niet toe dat er over het land beslist

wordt zonder de Oekraïense president en al helemaal niet over het afstaan van delen van het Oekraïense territorium.

'Weet je wat het betekent als Oekraïne de Donbas afstaat aan Rusland?' vroeg Merz aan de man op de troon. 'Dat zou hetzelfde zijn als wanneer de VS Florida inlevert aan een bezetter.' En Zelensky leerde, met zijn vinger op de kaart, dom jongetje Trump waar de Donbas ligt.

De Europese leiders zijn eindelijk krachtig en demonstratief in de bres gesprongen voor Oekraïne. Ze zagen aankomen dat het Alaskaduo Trump-Poetin van Zelensky zou eisen zijn handtekening te zetten onder een omzwachtelde capitulatie. Vermomd als deal, met als Russische 'tegenprestatie' Poetins belofte dat hij zich aan het vredesverdrag zou houden.

Dat hebben de Europese leiders vrijdeld. En ze hebben ook Zelensky's eis ondersteund dat er in het geval van een vredesdeal een militaire garantie zou zijn in de vorm van westerse legers die in Oekraïne waken over de integriteit van de bestandslijn. Trump heeft daar nu begrip voor getoond en schijnt ook beloofd te hebben daaraan bij te dragen, hoewel hij dit nu ook weer half heeft ingeslikt. Hoe dan ook, hij zou ervoor zorgen dat

er een rechtstreeks gesprek zou komen tussen Poetin en Zelensky, liefst met hemzelf erbij.

Vergeet het maar. Het rechtstreekse gesprek van Poetin met Zelensky komt er niet. 'Ja', zegt Poetins rechterhand Oesjakov, 'wij zijn bereid tot een gesprek op hoger niveau.' Wat betekent: nee, we willen wel een trapje hoger dan de fopdelegatie die we een maand geleden naar Istanbul hadden gezonden, maar niet praten met Zelensky.

Moskou accepteert helemaal niet dat er westerse legers in Oekraïne de veiligheid komen garanderen.

Daarin zit Russische logica, want Rusland voert nu juist oorlog om te verhinderen dat Oekraïne ooit lid van de NAVO zou worden. Het voorwendsel van het Kremlin is nu dat buitenlandse troepen in Oekraïne op een interventie tegen Rusland zouden kunnen uitlopen. Anderzijds kan Zelensky niet afzien van zijn eis voor deze veiligheidsgarantie. Zijn hele land zou hem uitlachen als hij met een belofte van leugenpak Poetin akkoord zou gaan. Dus de vredesbesprekingen zitten zo vast als een huis. De oorlog blijft voortduren, er is maar één land dat hem stoppen kan, en dat is Rusland.

Emmanuel Macron, al jaren de

minst op zijn mond gevallen Europese leider, weet het. 'Voor zijn eigen overleving moet Poetin blijven land veroveren. Hij is een roofdier, een kannibaal aan onze deur.'

Dat heeft de Franse president onlangs gezegd bij een vergadering van de Coalition of the Willing. 'Als ik naar de feiten kijk, zie ik niet dat president Poetin nu vrede wil.'

Macron waarschuwt dat Rusland een permanente bron van destabilisatie is geworden en een bedreiging op lange termijn voor Europa. Hij observeert dat Moskou 40 procent van zijn budget besteedt aan het leger en een leger van meer dan 1,3 miljoen troepen heeft gemobiliseerd.

Gelukkig begrijpen de Europese leiders dat Poetin een veel grotere buit voor ogen staat dan Oekraïne alleen. Het zal heel moeilijk zijn om Trump daarvan te overtuigen, want de vernietiging van de democratie in Europa is eigenlijk ook de hartenwens van de Amerikaanse aspirant-dictator zelf.

De edelen die eeuwen geleden het historische 'Smeekschrift aan de landvoogdes' aanboden, erkennen beleefd de autoriteit van de Spaanse koning Filips II, maar dreigden ook met opstand als er niet naar hen geluisterd zou worden. Een hoveling merkte spottend op dat zij maar 'geuzen' waren. •

Akwasi: 'Als zwart persoon is je zo

In zijn nieuwste boek, *Brieven aan Anton de Kom*, lucht de Amsterdamse muzikant, schrijver en directeur van Omroep ZWART Akwasi Owusu Ansah (1988) zijn hart bij de beroemde Surinaamse verzetsstrijder Anton de Kom. Wat wil hij hem vertellen?

AKWASI ANSAH. BEELD: CASPER RILA/WILDERLICHT

● EWOUT KLEI

De beroemde Afro-Amerikaanse schrijver James Baldwin richtte zijn brieven aan zijn nichtje, Ta-Nehesi Coates schreef ze aan zijn zoon, jij schrijft aan Anton de Kom (1898-1945).

Waarom?

'Baldwin en Coates waren niet direct de inspiratiebronnen voor mijn brieven, hoewel ik hun werk natuurlijk erg waardeer. Mijn brieven waren het resultaat van jarenlange overpeinzingen. En ik richtte ze tot Anton de Kom omdat deze Surinaamse verzetsstrijder de enige gesprekspartner is. Hij begrijpt mij. Hij begrijpt hoe het is om te worden verguisd. Om telkens te horen dat je moet oppleu-

ren naar je eigen land. De Kom was de enige met wie ik kon spreken over deze onderwerpen. Daarom schreef ik hem mijn brieven. Hij zette zich in voor gelijkheid en gelijkwaardigheid. Die twee dingen moet je natuurlijk wel onderscheiden, maar beiden zijn fundamenteel voor een rechtvaardige samenleving.'

Wat heeft Anton de Kom ons vandaag de dag te zeggen?

'Voor mij is zijn gedachtegoed nog altijd levend. In het boek distilleer ik vier levenslessen uit zijn nalatenschap. Voor mij vormen die lessen een soort levensfilosofie, net als de vier natuurelementen: vuur, water, lucht en aarde.'

Wat zijn die levenslessen?

'Wees moedig. Wees gevreesd. Wees geliefd. En wees verstandig. Soms moet je je tanden laten zien, strijdvaardig zijn. Maar tegelijk is

‘Jezelf zijn al een daad van verzet’

het belangrijk om je verstand te gebruiken, en niet alleen je hart. Die balans, dat is wat ik via hem heb meegekregen.’

‘Wees gevreesd’ klinkt niet per se als een positieve oproep...

‘Ik bedoel dat je gevreesd moet zijn bij diegenen die het onrecht in stand houden. Dat vergt vuur, durf en wijsheid.’

Wat heb jij Anton de Kom te vertellen?

‘Ik ben geboren in 1988, hij is van 1898. We schelen 90 jaar, de leeftijd van een willekeurige opa. Ja, het gaat op papier beter met Nederland dan in zijn tijd. Maar gaat het écht beter? Daarover wilde ik met hem in gesprek. Dat is de kern van het boek.’

teit, je overtuigingen, je waarden. Kun je echt kiezen wat bij jou past? Of laat je je leiden door de massa?

‘Niet iedereen kan die vrijheid nemen. Maar wie het wél doet, strijdt op z’n manier voor gelijkwaardigheid.’

In het boek staat nog een andere opvallende zin: ‘Ik zal dekoloniseren tot de dood.’ Wat bedoel je daarmee?

‘Ik doe niets anders dan James Baldwin, Martin Luther King, Nelson Mandela of Marcus Garvey deden. Of Adriaan van Dis, wat dat betreft. We leven met een koloniale erfenis – in ons denken, in onze instituties. Die scheve balans moeten we blijven rechtzetten.’

En dat ‘tot de dood’?

‘Voor mij betekent dat: ik zal mijn

‘Wees moedig. Wees gevreesd. Wees geliefd. En wees verstandig’

zijn verband gerukt. Natuurlijk bedoelde ik dat niet letterlijk. Iedereen die mij kent, weet dat ik geen strafblad heb, geweldloos ben en altijd probeer het gesprek aan te gaan met anderen. Maar nu werd ik door veel media geframed als de ‘angry Black man’, als een oproerkraaiër. Niemand nam de moeite om contact met mij op te nemen voor wederhoor. Het zegt veel over hoe we in Nederland omgaan met zwarte stemmen die zich krachtig uitspreken. Het was ‘a trial by media’ wat mij overkwam. Het voelde in zekere zin als een soort digitale lynching.’

Over lynchen gesproken, je verwijst in je boek naar de beruchte Willie Lynch Letter. Wat voor brief is dat eigenlijk? En is het een hoax?

‘Het zou een speech uit 1712 zijn, die plantage-eigenaar William Lynch hield voor een wit publiek, waarin hij hen uitlegde hoe je tot slaaf maakten onder de duim kon houden.

‘Ik hoorde rond 2010 voor het eerst over deze brief. Wat erin staat is heel pijnlijk en heel waar. Zo zijn zwarte mensen inderdaad eeuwenlang behandeld door slave-eigenaren. Maar mogelijk is de brief een hoax, omdat er historische onnauwkeurigheden en inconsistenties in staan. Maar waar of niet, het gevoel dat uit deze brief spreekt, de verdelende

strategie tegenover tot slaaf maakten, die raakt aan een diepere realiteit. Sommige documenten zijn niet feitelijk ‘waar’, maar wel moreel of historisch raak.’

Op 1 juni 2020 zei je dat je niet in de Nederlandse politiek gelooft, omdat er geen politici zijn die op je lijken, die zwart zijn. Is er sindsdien niet veel veranderd?

‘Niet echt. Kijk bijvoorbeeld naar dit extreemrechtse kabinet. De invloed van mensen met een migratieachtergrond is nog steeds marginaal. Natuurlijk zijn er lichtpuntjes. Sylvana Simons die namens BIJ1 ruim twee jaar in de Tweede Kamer zat, de excuses voor de slavernij. Maar fundamenteel is er weinig veranderd. De sleutelposities in de politiek en in de media zijn nog steeds in handen van witte mensen. Hier en daar heb je een zwart Kamerlid of een zwarte columnist, maar dat is het dan. Omroep Zwart probeert daar onder andere verandering in te brengen. Dat is waar ik nu mijn energie in steek.’

Heb je zelf geen politieke ambities, bij deze of gene partij? In je boek las ik dat je benaderd bent voor BIJ1.

‘Voor mij is het belangrijk om mezelf te kunnen zijn. En dat kan ik beter in de media dan in de politieke arena. Natuurlijk spreek ik mij ook uit over politieke en maat-

‘Hij begrijpt hoe het is om te worden verguisd’

Je schrijft ergens aan het begin van je boek: ‘Gewoon jezelf zijn zonder restricties als zwart mens is de grootste vorm van verzet die ik me kan voorstellen.’ Wat bedoel je hiermee?

‘Het klinkt eenvoudig, maar dat is het niet. Jezelf zijn, zonder maskers op te zetten, is voor een zwart persoon een daad van verzet. Er is altijd druk om je aan te passen. Om ‘mee te doen met de rest’. Iedereen eet pizza en jij wilt stampot. Durf je dat?

Het gaat niet alleen over eten natuurlijk. Het gaat over je identi-

hele leven strijden voor gelijkwaardigheid. Dat klinkt radicaal, maar het is simpelweg mijn toewijding aan een rechtvaardige wereld. En ja, dat zal ik blijven doen, tot mijn laatste adem. Het is niet iets wat ik ‘erbij’ doe. Het is mijn leven.’

Je vertelt ook veel over jezelf. Bijvoorbeeld over de toespraak die je hield op de Dam, op 1 juni 2020. Hoe kijk je op deze toespraak terug?

‘Mijn uitspraak, dat ik Zwarte Piet een trap zou verkopen, werd uit

Kunst & Cultuur.

schappelijke zaken, maar ik doe dat liever op het podium waar ik het beste tot mijn recht kom. Ik ben niet uit op politieke macht. Het gaat mij om invloed. Niet dat ik een influencer ben, maar ik kan mensen wel beïnvloeden.

‘Het is jammer dat er geen geluid zoals BIJ1 meer is in de Tweede Kamer. In 2023, toen ik in Zuid-Afrika was voor een documentaire, ben ik door een witte vrouw benaderd om het lijsttrekkerschap van BIJ1 te overwegen, omdat Sylvana Simons was opgestapt en de partij een nieuw charismatisch gezicht nodig had. De witte dame onderhandelde niet officieel namens BIJ1, maar was een soort broker. Ik zei meteen tegen haar dat het lijsttrekkerschap niets voor mij was. Maar ik ben ook iemand die openstaat voor gesprekken, dus ik heb het even laten bezinken. Toch heb ik uiteindelijk ‘nee’ gezegd.’

‘Als zwart persoon heb je drie keer minder kans om te worden aangenomen voor een functie dan als wit persoon’

Hoe verhoudt Omroep Zwart zich tot andere organisaties van de zogenaamde ‘zwarte zuil’?

Denk aan BIJ1, The Black

Archives, NiNsee, enzovoort.

‘Die organisaties zijn geen monoliet. Er is onderlinge herkenning, ja, maar geen structurele samen-

werking. Iedereen voert zijn eigen strijd, op zijn eigen terrein. En dat is oké.’

In je boek noem je veel helden, maar bijna allemaal zijn ze zwart: De Kom, Garvey, Malcolm X, Mandela, Beyoncé... Heb je

ook helden die niet zwart zijn? Soekarno bijvoorbeeld? Mohamed Abdelkrim Al-Khattabi of Tupac Amaru?

‘Dat zijn allemaal indrukwekkende figuren, die je noemt. Maar voor dit boek heb ik bewust gekozen om me te richten op helden uit Afrika en de Afrikaanse diaspora. Afrika wordt in de westerse media nog steeds te vaak weggezet als arm, zielig en hulpbehoevend. Maar er gebeurt zoveel daar. Weet je dat er in Afrika 54 landen zijn? Dat weten de meeste mensen in Europa niet eens. Afrika heeft een jonge bevolking en een bruisende dynamiek. Het is een continent met toekomst. Dat verhaal wil ik vertellen.’

Je voelt veel woede in je boek. Terecht ook. Maar je schrijft ook dat het niet altijd tactisch is om die woede te uiten. Hoe doe je aan emotieregulatie?

‘Je moet jezelf ontlichten. Vroeger had je die oude gaskachels, die moesten af en toe ontlicht worden, anders ging het mis. Zo werkt het ook met emoties.

‘Ik zoek uitlaatkleppen. Dat doe ik via de muziek, via schrijven en het voeren van goede gesprekken. Woede is geen probleem – het probleem is wat je ermee doet.’

Je hebt stevige kritiek op de hypocrisie in Nederland. Is het beter als witte mensen hun racisme openlijk tonen, in plaats van het wegstoppen? Of leidt dat juist tot polarisatie?

‘Dat is een moeilijke vraag. Je moet de vinger op de zere plek kunnen leggen en racisme benoemen. Want racisme bestaat en het is structureel. Er zijn genoeg onderzoeken die aantonen dat je als zwart persoon drie keer minder kans hebt om te worden aangenomen voor een functie dan als wit persoon. Als we dat blijven ontkennen, dan verandert er niks. Dus ja, ik heb liever dat we de pijn benoemen dan dat alles wordt weggeïgnoreerd. ●

AKWASI

Column.

BAS KOKSchrijver en
columnist.

Onze rouw om tieners is ongelijk

De tragische dood van de 17-jarige Lisa heeft een golf van vrouwenprotest teweeggebracht. De moord in Amsterdam-Zuidoost heeft de veiligheid van vrouwen op de landelijke agenda gezet. Dat is begrijpelijk na een gebeurtenis die zo schokkend is. Toch voelt deze protestgolf voor mij wat ongemakkelijk. De onveilige nacht wordt teruggeëist, maar alleen voor vrouwen. Ergens op het internet werd zelfs een avondklok voor mannen gesuggereerd. Eind augustus kopte *NRC* in het hoofdredactioneel: 'Het gesprek dat op gang is gekomen zal voor mannen wellicht ongemakkelijk voelen, maar vereist juist daarom hun actieve betrokkenheid.'

Alle mannen die ik heb gesproken, zijn echter net zo aangeslagen door deze moord als vrouwen. In de optochten lopen ook veel mannen mee. Een klein aantal mannen pleegt dit soort misdaden. Ik begrijp dat de dader meestal een man is, maar het overgrote deel van de mannen zal nooit een dader worden. Tegelijkertijd snap ik dat vrouwen zelden dader zijn. Maar in deze discussie komen mannen wel erg makkelijk als potentiële 'daders' naar voren, terwijl hun

kwetsbaarheid minder aandacht krijgt. Dat werkt onbedoeld in de hand dat bewegingen zoals de 'manosphere' – groepen die online feminisme bekritisieren en vrouwenhaat verspreiden – zich gesterkt voelen in hun idee dat media mannen onterecht negatief neerzetten.

De media nemen de probleem-analyse van de protestgolf vrij snel over, zonder veel ruimte voor nuance of bredere context. Zoals: door geweld komen ongeveer twee keer zoveel mannen om het leven als vrouwen. Bij minderjarigen zijn het bijna altijd jongens die slachtoffer worden. Regelmatig gebeurt dat 's nachts, wat de nacht

voor jongens minstens zo onveilig maakt. Een recent voorbeeld is Rivaldo, een 17-jarige jongen die kort geleden werd vermoord op een voetbalveldje, vlakbij de plek waar Lisa omkwam.

Voor hem kwamen er geen grote bijeenkomsten, geen landelijke acties tegen straatgeweld, geen nadrukkelijke oproep tot een veilige stad. Misschien speelt mee dat hij niet uit een welgestelde buurt kwam, geen vwo'er was maar leerling van praktijkschool De Dreef. Hij was geen blond hockeytalent uit Abcoude, maar een jongen die van straatvoetbal hield. Onbewust lijkt dan sneller de gedachte te ontstaan dat hij er

misschien zelf schuld aan had. Terwijl we bij vrouwengeweld juist waakzaam zijn om niet te vervallen in victim-blaming.

Het pijnlijke is dat we niet elke minderjarige met hetzelfde verdriet betreuren. Er lijkt een tweedeling te zijn: zwart tegenover wit, hoogopgeleid tegenover laagopgeleid, jongen tegenover meisje. Maar een vermoorde tiener is altijd onschuldig. Natuurlijk, bij meisjes gaat het vaak om zedendelicten en bij jongens om geweld, maar bij minderjarigen zou dat geen verschil mogen maken. Ouders maken zich ook zorgen om hun zoons, die een even weerloos slachtoffer zijn, zeker 's nachts.

Wat in de oproep tot mannen al langer ontbreekt, is aandacht voor hun binnenwereld. Toen ik in de jaren tachtig psychologie studeerde aan de UvA, was er een grote groep Vrouwenstudies. Ook Genderstudies waren in opkomst, met vooral aandacht voor homoseksuele mannen. Maar een aparte discipline die zich richt op normale mannen – hun kwetsbaarheid, hun gedragingen, hun positie – heb ik nooit gezien. Terwijl daar alle aanleiding voor is.

Laten we de nacht vanaf nu niet alleen terugvragen voor vrouwen, maar voor iedereen. ●

'Een vermoorde tiener is altijd onschuldig'

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introductie per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

Amsterdam
University
Press